PORTA SAPIENTIAE RESERATA:

SIVE

PANSOPHIÆ CHRISTIANÆ SEMINARIVM.

Hoc est,

Nova, compendiosa, & solida omnes Scientias & Artes, & quicquid manifesti vel occulti est, quod ingenio humano penetrare, solertiæ imitari, linguæ eloqui datur, breviùs, veriùs, meliùs, quàm hactenus, addiscendi Methodus.

Auctore

Reverendo Clarissimóque Viro

Domino *Iohanne Amoso Comenio.*

ECCL. 5. vers. 18.

In re magna æquè ac parva, ne unam quidem ignorato.

Cicero Epist. ad Att. ex Phoc.

ἡδὺν γλυκύτερον ἢ πᾶν εἶδέναι.

OXONIÆ,

Ex Officina GUILIELMI TURNERI Academiæ Typographi. M.DC.XXXVII.

Conimbricenſes Proœmio in lib. 1. Phyſ. Ariſt.

Quemadmodum in naturæ univerſitate nihil ordine vel divinius, vel ad ſpeciem pulchrius invenitur: ita nihil eſt, quod cuique doctrinæ majorem afferat ſplendorem & dignitatem, quàm rerum, quæ in ea traduntur, ordo & diſpoſitio. Rerum enim difficultas artificioſâ tractandi commoditate mirificè conditur, & quaſi affuſo lumine colluſtratur.

LIBRARY OF UNION
THEOLOGICAL
SEMINARY,
NEW YORK.
—GIFT FROM—
DAVID H. McALPIN.

OMNIBVS SAPIENTIÆ, LVMINIS, ET VERITATIS AMANTIBVS A Christo Sapientiæ, luminis, & veritatis fonte, Salutem & Benedictionem.

Sapientiæ Encomia.

SApientia (quæ *Aristoteli* est *multarum mirabiliúmque rerum scientia: Ciceroni* verò *rerum divinarum & humanarum, causarúmque, quibus ea continentur, cognitio: Salomoni* denique, *omnium rerum artifex, docens omnia*) magnis Elogiis antiquitus fuisse celebratam, ignotum esse non potest sapientiæ studia consectantibus. *Pretiosior est cunctis opibus* (inquit mortalium Sapientissimus) *& omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextra ejus, & in sinistra divitiæ, & gloria. Viæ ejus, viæ pulchræ, & omnes semitæ ejus pacifica. Lignum vitæ est illis, qui illam apprehendunt, & qui eam possident, beati sunt.* Prov. 3. 15. *Cicero* autem, *Nullum præstantius bonum, neque datum est mortalium generi, neque dabitur. Horatius* verò sic:

Ad summum sapiens uno minor est Jove: Dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

Causam si quæras, cur unam hanc virtutem tanti faciant, respondebunt. *Seneca* quidem: *Sine sapientiæ studio neminem bene, sed nec tolerabiliter vivere posse. Cicero: Sapientiam esse omnium artium matrem: quæ nos primùm ad Dei cultum, deinde ad jus humanum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinémque animi erudit: eadémque ab animo tanquam ab oculo caliginem dispellit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videa-*

mus. Denique esse animi medicinam. Et addit *Solomon: Sapientiam sapientem confortare super decem Principes Civitatis,* Eccl. 7. 20. *& thesaurum esse hominibus indeficientem, quo qui utuntur, cum Deo contrahere amicitiam, donis ex eruditione profectis commendatos. Neque enim à Deo diligi quenquam, nisi qui cum sapientia habitat,* Sap. 7. 14. 28.

Sapientiæ studia.

Meritò igitur selectissimi hominum quovis ævo posthabitâ rerum transitoriarum, opum, voluptatum, honorum curâ, eò cogitationes, vota, studiáque conferebant, ut rerum contemplationi se dedentes, quicquid mente comprehendi potest comprehenderent, eaque ratione mundum subigerent. Cujusmodi homines verè id sunt in reliqua mortalium turba, quod ipsum sapientiæ donum inter alia mortalibus concessa bona, fulgentissimæ gemmæ, imo sydera mundanarum tenebrarum dispellentia caliginem. Gratè proin agnoscendum est divinæ misericordiæ opus, non solùm quòd sapientiæ suæ theatra Naturæ & Scripturæ nobis aperuit, sed & instrumentis nos ea spectandi luménque sapientiæ colligendi, sensu & ratione, suâque divinâ, sensûs & rationis defectus supplente, revelatione instruxit. Sed & hoc divinæ debemus beneficentiæ, quòd literarum studia, quibus illud sapientiæ studium fovetur, & ab aliis in nos transfunditur, ad nostram usque ætatem conservata sint: imo nostro seculo efflorescant, qualiter antehac nusquam: ut sibi non immeritò eruditionis nomine, & placeat, & gratuletur seculum præsens, majorísque adhuc luminis spes affulgeat. Necesse enim est mundo idem evenire quod homini, ut non nisi seris cum annis ei veniat sapientia: quia nempe per naturam rerum aliter non potest. Sapientia siquidem multarum rerum experientiâ comparatur. Experientia verò & diuturnitatem temporis, & occasionum varietatem necessariò requirit. Fit autem, ut quò diutiùs vivitur, eò plus rerum agatur: & rerum tractatio crebra experientiam augeat: Experientia sapientiam, juxta *Syrac. Vir in multis expertus cogitabit multa.* Et Poëtæ istud: *Per varios usus artem experientia fecit.* Nos igitur præsenti ævo tot experimentorum auxiliis instructi, quot nulla antè ætas instrui potuit, quidni alitìs aliquid sapiamus? Non solum enim Typographiæ beneficio, (quam artem Deus non sine mysterio postremis reservavit temporibus) quicquid ab antiquis sapienter cogitatum, antehac autem tenebris fuit pressum, jam in lucem protractum est, innotuírque; sed & ipsi moderni

Sapientia seris cum annis venit.

Sapientiæ illustrioris spes.

derni homines novis excitati occasionibus, nova quoque moliri aggressi sunt, & multiplicata est variis experimentis, multiplicatúrque ad miraculum usque in dies sapientia: quemadmodum de postremis temporibus prædixerat Deus. *Dan.* 12. 4. Accessit scholas ubique gentium aperiendi ardor, qualiter ullis retro seculis factitatum fuisse historiæ haud memorant. Unde librorum per omnes linguas & gentes tanta multiplicatio, ut agricolis & mulierculis jam innotescant, quorum antehac vix eruditis & divitibus libros magno redimentibus, poterat esse copia. Nunc denique pertinax nonnullorum conatus emergit, *Methodum studiorum* ad talem deducendi perfectionem, ut omnia humana, cognitione digna, facillimo negotio mentibus instillari queant. Quòd si processerit (spero autem) & reperta fuerit, quæ quæritur, omnes omnia promptè docendi, via; non video, quid obstet, quò minus illud prædictum, & expectatum tam pridem illuminatum *Aureum seculum*, & agnoscamus, & gratanter excipiamus.

Ad sapientiæ profectum quid adhuc desideretur.

Ad quem tamen obtinendum scopum unum quoddam adhuc magni prorsus momenti desiderari videtur, ut nempe, quemadmodum linguas faciliùs docendi compendium fructuosum (in janua *L. L.* nuper publicatâ) adinventum est, ita modus aliquis excogitetur ipsarum rerum januam extruendi, ad facilè, quicquid usque Artium & Scientiarum est, ingenio penetrandum. De qua re serias susci pi cogitationes, (si modo quàm optimè consultum volumus rebus humanis) plusquam necessarium esse primùm demonstrabo. Dein modum tanti conaminis exquiram, tandem qua occasione ipsemet, & quo successu tam inusitatum opus hoc sim aggressus, explicabo.

Sapientia sit literarii studii scopus.

Primùm autem in confesso pono, literarum studia, quibus nunc ubique gentium occupatur juventus, Animorum culturam esse debere *ad Sapientiam, ut extra quem scopum non nisi vana vanitas esse queat.* Sive enim ponamus scientiam desiderari sciendi causâ ad curiositatem: sive animi gratiâ ad oblectationem: sive existimationis ad eminendum: sive lucri causâ ad externa bona venandum: inepti sumus, qui pro scopo tam sublimis & divini doni tam humilia & temporaria figimus. Sapientiam igitur quærendam esse, ratum sit. Sapientia verò cum dicatur *Omnium rerum Artifex, omnia docens: Sap.* 7. 21. Patet literarum beneficio promoveri nos debere ad *universalem rerum cognitionem*, (παγσοφιαν, id est, plenam omnia intra

ſe complectentem, ſibique undíque cohærentem ſapientiam) ut nihil relinquatur manifeſti vel occulti, quod ignoretur *Sap.7.21.* quò nimirum animus hominis verè fiat, quod debet, Panſophi Dei imago.

Secundò, cùm ſapientia dicitur tribuere *Adoleſcentibus intellectum & ſcientiam*, Prov.1.4. *ejuſq́ viæ, viæ ſint amœnitatis*; Prov.3.17. patet, ſapientiæ ſtudia debere eſſe ſine difficultatum ſalebris & ſpinis, plana, expedita, omnibus pervia, meráſque animorum illecebras.

Tertiò, cùm ſapientiæ ſemita dicatur eſſe *lux ſplendens*, Prov.4.18. ſequitur, errorum tenebris ſecuram eſſe debere.

Quartò, ſapientia uſum hunc homini præſtare dicitur, *ut intelligat viam ſuam*, Prov.4.18. *& univerſa quæ facit:* Deut.29.9. ſequitur ergo ſapientiæ ſtudia præparare debere animos ad omnia, quibus hæc vita transigitur, faciendo & patiendo.

Tandem ſapientia dicitur *beatos reddere*, Prov.3.13. ad beatitudinis nimirum æternæ fontem Deum deducendo. Neceſſariò igitur ejus ſtudia ad Deum quærendum ſtimulos ingenerare, ad inveniendum ſemitas præmonſtrare, ad arctiſſimè amplectendum amoris vincula aptare debent: Aut inutilis erit totus ille apparatus. Si enim ab hoc ſcopo tandem aberratum eſt, nihil ſcire, imo nunquam naſci præſtiterat.

Videamus autem an hæc ita conſuetus ſtudiorum cultus præſtet, ut ſi quid animadvertamus deſiderari, faciliùs de emendatione cogitatio ſuſcipi poſſit.

Vulgata literarum ſtudia ſcopo ſuo non proportionata.

Eruditionem, quali nunc turgent ſcholæ, qualemque proponunt, eſſe rem, pro fugacis ævi brevitate *prolixam*, pro ingeniorum vulgarium modulo *operoſam*; pro rerum amplitudine nimis *anguſtam*; & pro veritatis rerum ſubtilitate ac ſoliditate multis modis *mancam, & defectam*; multæ multorum ſunt querelæ. Sapientiores etiam notârunt, *eſſe non ſatis fini ſuo reſpondentem:* Quin rarò ad ſolidos vitæ uſus venientem; plerúmque in opiniones, rixas, fumos deſinentem. Quæ omnia non dicis cauſa dici, ſed omnino ita eſſe, antequam ad remediorum veſtigationem veniamus, oſtendendum nobis eſt. Nempe ſapientiæ ſtudia, ut nunc comparata ſunt, & in ſcholis traduntur, *non eſſe proportionata*,

I. *Vitæ noſtræ*, ob *prolixitatem*: juxta illud, *Ars longa, vita brevis eſt.*

II. *Ingenio*

II. *Ingenio* noſtro, ob *Difficultatem.*

III. *Rebus* ipſis, ob *crebram Aberrationem.*

IV. *Uſui vitæ*, ob *Alienitatem* ferme rerum, quæ traduntur ab iis, quæ in vita communi fiunt.

V. *Deo* ipſi, ob *Non Subordinationem* omnium ſatis aptam ad hunc æternitatis ſcopum.

Prolixitatis argumentum primum ſumo à communi omnium confeſſione. Quis enim eſt, qui non Hippocratis cantilenam canat; *Vita brevis, ars longa?* Secundum à granditate librorum, quibus deſcriptæ extant res. Bone Deus, quàm vaſta volumina de ſingulis propemodum materiis exſtructa ſunt! quæ in unum congeſta tantas efficerent ſtrues, ut evolvendis ſolùm illis, annorum millenariis opus ſit. Tertio res ipſa docet, ſupra capacitatis modulum diffuſas eſſe doctrinas, poſtquam inter tot eruditos, quibus repletur orbis, vix centeſimum quemque aut milleſimum etiam reperias, qui vel guſtâſſet univerſalem eruditionem, poſſétque de omnibus, quæ in operibus Dei, aut humanis etiam rebus occurrunt, rationabiliter in medium proferre. Tam rari ſunt πάνσοφοι & παμμαθεῖς, ut πολυμαθεῖς etiam & Polyhyſtores pro miraculo habeantur. Hinc eruditionis illa vulgò uſitata fruſtillatio, ut ſibi hanc vel illam artem aut ſcientiam hic vel ille ſeligat, cæteris ne à limine quidem ſalutatis. Reperias Theologos, qui Philoſophiam vix aſpicere dignati ſunt: rurſúmque Philoſophos, qui Theologiam nullo reſpectu habent: Jure-conſulti plerúmque naturalium curâ nullâ tanguntur, nec rurſum Medici Juris & æqui diſcrimina curant. Ipſa ſibi quælibet facultas ſeparata conſtituit regna, ſine communibus iiſque certis & immotis, quæ omnes pariter colligarent, fundamentis & legibus. Sed in ipſa etiam Philoſophia, alius hoc ſibi, alius aliud eligit. Volunt quidam Phyſici eſſe, *Matheſeos* rudiſſimi; & vice-verſâ: Volunt alii eſſe Morales Philoſophi, Naturalium nullâ cognitione inſtructi: Volunt audire Logici, Rhetores, Poëtæ, realium ſcientiarum expertiſſimi. Quis neſcit ita eſſe? Et quis non animadvertit, talem artium, ſcientiarum, facultatum inter plures diſtributionem ex eo præſuppoſito venire, quòd impoſſibile ſit, unius hominis ingenio ſatis commodè capi omnia? Quaſi verò tam improportionatum rebus fecerit rerum Dominum hominem Deus: Non quòd ſomniem, unum hominem in omnibus excellere poſſe; ſed quòd ſcire poſſe ad neceſſitatem omnia, excellere verò in profeſſione ſua,

I. Ob Prolixitatem.

ne ſua, cuivis mediocri ingenio inſtructo, & poſſibile, & neceſſarium, certus ſum.

I. Ob Difficultatem.

Difficultatis, (quod nec illa quidem eruditionis particella, quam quiſque captat, facilè influat) teſtimonia ſunt. Primò, quærelæ itidem publicæ, non puerorum modo, artes diſcentium, ſed & virorum eaſdem docentium. Deinde, ſcholæ ipſæ plenæ clamorum, plagarum, vibicum. Certè enim nobis ſacra Scriptura ſapientiam, & ſapientiæ ſtudia, ut delicias commendat. Idémque antiqui ſenſiſſe videntur, qui literarum officinas *ludos literarios & ſcholas*, (id eſt otia) appellitârunt. Quid ergo monſtri eſt, quod jam pridem σχολὰς in χόλας, ludos in cruces converſa videmus? Unde, inquam, id, niſi à moleſta progrediendi difficultate venire poteſt? Illa quippe facit non ſolùm ut laborioſa ſit ſtudiorum cultura, ſed etiam ut potior eorum pars, qui culturæ adhibentur, nauſeâ contractâ è ſcholis, ut è piſtrinis, avidiſſimè præfeſtinent, nunquam ad ſtudia, quæ ſpineta eſſe (cùm viridaria communéſque humani generis deliciæ eſſe debeant) experti ſunt, reverſuri. Praxis denique idem docet. Quis enim neſcit, faciliùs linguam aliquam in hominum turba uſu addiſci, quàm aliquot annis in ſchola? De comparanda rerum aliqua peritia idem propemodum eſt judicium.

III. Ob Veritatis in iis lubricitatem.

Veritatem ſcientiarum laborare, animadverterunt jampridem ſapientiſſimi hominum: ideoque eam in profundo latitare queſti ſunt, eoúſque ut quidam imperfectionis conſcientiâ ad ſcopulum adacti, pronunciare auſi ſint, *Nihil ſciri poſſe*: nempe certò & ſine errore. Cujus effati certitudinem propemodum corroborârunt exemplo ſuo illi ipſi, qui hoc ut deliramentum irriſerunt, ſcientiam rerum certam ſibi arrogantes. Quicquid enim Philoſophorum aliquis aſſeruit, mox idem aliquis deſtruxit, nec perplexitatum hodie finis eſt. Tota res literaria plena eſt diſſenſionum, contradictionum, pugnarum. Hoc autem quid niſi vacillantis ubique veritatis teſtimonium. Rectè enim hoc ipſo argumento *Joſephus* contra *Appionem* Hebræorum ſapientiæ veritatem, Græcorum vanitatem adſtruit, quòd illa ſemper una maneret, hæc in ſectas abiret. Recti ſiquidem non niſi una & ſimplex ratio eſſe poteſt: aberrationum mille figuræ. Cum igitur noſtro etiam ſeculo, tot enaſcantur in Theologia & Philoſophia ſectæ, totque foveantur & pertinaciſſimè defendantur toto cœlo diſſidentes de rebus opiniones: quid hoc niſi certiſſimum eſt teſtimonium, in profundis

profundis adhuc ignorantiæ tenebris demersum esse, quicquid literarum jactet seculum nostrum: Cùm charitatis judicio præsupponamus, neminem scientem, volentem errare, aut rebellem esse lumini, ut *Job* loquitur, *cap.* 24 19. Testimonio denique sunt tot quotidie in lucem venientes libri, qui, quid sunt, nisi scintillæ demum, quæ ab ingeniorum collisione excutiuntur, & hinc inde sparguntur, quælibet à se flammam excitatum iri sperans? sed non tamen hactenus accendi veras faces, nec oriri clarissimum veritatis Solem, continuatæ illæ dissidiorum & dubitationum tenebræ ostendunt.

IV. Ob exiguam ad vitæ negotia utilitatem.

Vitæ communis usibus non satis esse accommodatas literas, ut vulgò traduntur, magnos testes habemus. *Philosophia ad scholas redacta est*, inquit vir illustris, *nec est, qui eam revocet ad usum communem: Horret enim spinis & tota occupatur in nectendis nodis insolubilibus & detexendis, quæ texuit ipsa; porrigítque panem lapidosum, qui dentes frangit, aculeatísque nugis fatigat ingenia.* Et alibi: *Studium Philosophiæ nihil nunc est, nisi otium occupatum & impeditum, proficiens parum: Sciuri caveæ rotundæ includuntur, quæ in circulum movetur: ubi semet continuò præcipitantes, non tamen è loco promovent. Idem nos Philosophantes facimus: parùm addiscimus & labore multo; nec id parvum nos reddit meliores, sæpe deteriores.* Id quod verissimè dici, experientia ostendit. Non tantùm enim virtutum studio, (quæ civilis conversationis basis sunt) rariùs literati præcellunt illiteratos, sed ad res dexteritate agendas plerúmque ab illis superantur. Nec de solis Grammaticis literonibus loquor, cum sublimibus Philosophis & Theologis plerúmque ita comparatum est, ut cùm abstractis suis speculationibus Aquilæ sibi videantur, in rebus vitæ & societati humanæ servientibus talpæ sint. Hinc enatum scomma: *Bonus Scholasticus, malus Politicus:* Cum tamen schola vitæ præludium esse debeat.

Sed ut in specie aliquid tangam, Metaphysicæ studium, constat, quantis laudibus ad cœlos usque evehatur, tanquam totius sapientiæ, & basis firmissima, & fastigium splendidissimum: Quod si rem rectè æstimamus, ita est. Sed quia tamen eadem illa scientiarum Regina, tantis horret spinis, tantísque involvitur tenebris, ut pauci subtilitates illas capiant, & qui capiunt usum ad inferiores scientias prorsus ignorent, fit, ut seipsâ terminetur: prætérque momentaneam voluptatem, qua cultores suos aliquantisper titillat, nihil usus afferat rebus

 humanis.

humanis. Unde porrò fit, ut eam nonnulli deserant, planéque proscribant non solùm è Philosophiæ ambitu, (nempe *Rameï*) sed ex Academiis etiam tanquam literilissimæ vanitatis inutilem apparatum. Regem enim Sueciæ *Gustavum Adolphum* gloriosæ memoriæ: (quem ad rem non nugas fuisse natum facinora ostendunt) publico edicto omne Metaphysicæ studium è regno suo exterminâsse, (ut nemo Bibliopolarum sub pœna confiscationis tales libros importare, nemo subditorum etiam legere auderet, ne nova Barbarie regnum ipsi fascinaretur, & ille in rebus gerendis disputatores & glossatores vanos pro negotiorum sectatoribus nanciscereturr) *Johannes Angelius Werdenhagen* testatur.

Studium Logicum & Rhetoricum propiùs ad vitæ negotia debebat accedere, cum rationis & orationis, (quibus duobus vinculis res humanæ continentur) expositionem profiteantur. Sed verissimum esse *Jacobi Acontii* testimonium, res ipsa planissimè testatur. Dialecticorum frequens est, inquit, ubique numerus: At si scripta & disputationes observes, nihil minus invenies, quàm dialecticos. Item: Videas multos Rhetoricæ præceptis probè instructos, quorum etsi oratio sit propria, ornata, elegans, copiosa, in iis tamen ad persuadendum vim robúrque desideres. De cæteris Artibus & Scientiis idem est judicium: occupari nos iis magis, quàm ad occupationes vitæ dextrè obeundas disponi.

V. Ob crebras ab ultimo scopo, Deo, aberrationes.

Postremò, literata nostra studia nondum ita esse comparata: ut nos rectâ & infallibili viâ ad ultimum nostrũ finem, DEUM, ducant; Quid opus testibus? Omni teste major Academiarum nostrarum profanitas, plena luxuriæ, fastûs, helluationum, rixarum, omnigenæque petulantiæ, in aperto est. Doctrina porrò ipsa, quæ ibi colligitur, eheu, quàm multis, nisi cos malitiæ fit, iniquitatis per totam vitam exercendæ instrumentum; ut de majore eruditorum nostrorum numero verisimum sit, quod quæritur Deus: *Sapientes sunt, ut faciant mala, benè autem facere nesciunt. Jer.* 14. 22. Atque talibus sapientia sua ad interitum dux est. Hinc enim est illa Dei vox: *Non multos sapientes eligi, quia sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum.* 1. *Cor.* 1. Nos quidem ne urgeri nos ista Dei voce sentiamus, de sapientia gentili securè id interpretamur, sed nec tamen alii sapientiæ studemus. Revera enim ea ipsa, quam hactenus propinant scholæ, è gentilismo hausta est, & serpentino veneno infecta, scientiam tantum

NB.

tùm boni & mali, quæ inflet, affectans, non charitati, quæ ædificet, operans. Et quia nos hæreditariâ perversitate semper delicta nostra excusare, quàm emendare patatiores sumus, fit insuper, ut nobis ipsis naturæ corruptionem prætendendo blandiemur: impossibile reputantes transformari, quia depravati sumus. Quasi verò non corruptionis illius antidotum esse debeat *Timor Domini*, quem sapientiæ, & initium, & finem esse toties totiésque protestatus est Deus. Verum itaque est, literarum vulgata studia esse

I. Occupationem infinitam.

II. Distractionem ingeniorum perplexissimam.

III. Aberrationum palæstram perpetuam.

IV. Negotiorum vitæ remoram.

V. Tandem aberrandi à Deo multiformem occasionem, quod maximè deplorandum.

Hujus tam calamitosi literarum & literatorum statûs, cum jampridem viros quosdam optimos misereri cepisset, varii variè morbis illis remedia quærere tentârunt. Alii quidem omnem illum antiquæ à gentilibus mutuatæ sapientiæ apparatum abjicere suadentes: alii delectum adhibendum, Artésque & Philosophiam, non nisi parcè usurpandas dictitantes: nonnulli transfusionem quandam, & transformationem scientiarum omnium moliri occipientes: alius sic, alius aliter. Et sanè quicunque consilii aut opis hîc aliquid ferre possunt, ut ferant, plusquam necessarium est. Primò quidem ne tam pusillum illud sapere, quale vulgares conferunt literæ, tot tantísque sudoribus constet: aut certè si labores impendendi sunt, ut uberiorem refundant fructum. Deinde, ut nos & literas ab illiteratæ plebis opprobrio vindicemus: qui dum quos eruditionis nomine sibi præferri vident, eos rerum peritiâ, morum honestate, pietatísque zelo, nihil admodum antecellere, sæpe simpliciorum vestigia vix premere animadvertunt, vel in risum solvuntur, vel in rei literariæ contemptum concitantur. Denique ne Dei, qui cœlitus demisso sapientiæ dono suam in nobis vult reparare imaginem, incurramus iram, non ad ejus gloriam tam divinum dispensantes donum. *Consultatio de remediis.*

Verum enimverò, quia temere cura morbi, causâ nondum morbi perspectâ suscipitur; videamus an indagine certa ad radices tanti mali, quo res literaria premitur, penetrare, eásque detegere queamus: ut inde ad remedia tutior sit transitus. Dicam ergo quid causæ *Causarum tanti mali vestigatio.*

putem ſubeſſe ſingulis jam à nobis recenſitis malis: ſimúlque quid remedii loco opponendum, explicabo.

Prolixitatis cauſa triplex.

Prolixitas ſtudiorum, uti vulgò tractantur, è tribus exſurgere videtur. Primò, ab incuria neceſſaria à non neceſſariis diſcernendi. Inde enim ſecundùm *Senecæ* querelam evenit, ut neceſſaria ignoremus, quia non neceſſaria diſcimus. Omnino ita eſt. Si à ſtudiis noſtris minus neceſſaria ſequeſtrentur, duplo plus, (molliſſimè dico) temporis, duplo minùs penſi habituri ſumus. Habenda verò ſunt pro non neceſſariis. Primò, quæcunque ſalvâ eruditione ignorari poſſunt, ut ſunt pleræque gentilium nugæ, Deaſtrorum nomina, cum ſuis mendacibus hiſtoriis, ſimilibúſque fabulis. Deinde, quæcunque nullo inſigni uſu fatigant ingenia, ut ſunt pleræque Grammaticorum regulæ, quibus pueriles animi macerantur, & anni perduntur, cæteráque ſimilis farinæ nullum extra ſcholam habitura uſum. Tandem omnes rerum & verborum ambages, quæ non nucleum excludunt, ſed mille volucris obtectum pronſant tantùm. Atque talibus tamen plerique ſcholaſtici libelli oppleti ſunt, ideoque juventutem maximam partem inutilibus & non neceſſariis diſtinent & diſtendunt. Et mirum ſit rarò aliquem ad ſolidiorem aliquam pervenire eruditionem?

I. Non neceſſariorum nimia nixtura.

Remedium itaque erit, ut è *rebus & verbis* ſolidiſſimis, ac non niſi veriſſimum uſum habituris, *Eruditionis Seminarium* conficiatur. Tantundem enim fructus colliges, ſi uno tritici puri modio agri jugerum conferas, ac ſi decem palearum modiis ſuperadmixtis paleas cum tritico per decem jugera decuplato labore diſſemines.

II. Diſcendorum confuſio.

Secundò, quòd literarii labores *inextricabilis quidam labyrinthus* ſint, in quo ſine fine oberratur à pleríſque; & rebus diffuſa varietas, & oceanus quidam, quo abſorberi, quàm exhaurire promptius ſit, facit ſtudiorum confuſio, quòd quæ diſcenda ſunt, nondum in ſatis certum evidentémque ordinem, hactenus redacta ſunt. Neceſſe verò eſt, quæcunque diſperſa ſunt, multa videri, collecta in parvum cogi.

Remedium erit, ſi omnia diſcenda maxima, minima, tam perſpicuâ diſponantur ſerie, ut ea literarum candidati, tam ante ſe habeant, quàm digitos ſuos, perviderántque jam inde à principio, & medium & finem; certi totum eruditionis oceanum, hac ipſâ, quam conſcendunt, Navi, enavigatum iri, ad portum uſque deſideratæ perfectionis.

Tertiò,

Tertiò, portentosè diffusa literarum studia facit inutilis quorundam omnium minutiarum consectatio; Talem enim in *rebus & verbis*, (cum sint infiniti tam naturæ, quàm ingenii lusus & casus) nullus est finis & modus. Ideò qui particulari Rerum descriptioni in quocunque Scientiarum & Artium genere se dedunt, in eisq; sive desudare, sive delitiari consuescunt, illi quidem peregrinationem menti satis amænam inveniunt, ad sapientiam tamen universalem informationis remoram patiuntur necessariò: imo faciunt ut oppleta mente singularibus quibusdam certi generis, cætera vix locum inveniant. *III. Minutiarum nimia consectatio.*

Remedium erit *Concinnatio libelli*, in quo omnium, quæ sunt & cogitari possunt, verâ instituta Anatome, omnia revocentur ad vera sua genera & species: & quidem ita, ut quicquid de ulla re dicendum est, simul & semel de omnibus dicatur, de quibus dici potest. Ita omnia spe breviora & solidiora erunt: quia intellectus paucis regulis infinitis repagulis poterit liberari, ut suapte vi per omnia feratur & penetret ubique. Verè enim *Seneca*; Non multis opus est (scilicet ad sapientiam) præceptis, sed efficacibus: Seminis modo spargenda sunt, quod quamvis sit exiguum, cum occupârit locum idoneum, vires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur.

Quod verò *impeditum & salebrosum* visum fuit studiorum iter, causam puto fuisse: Primò, quod non præcedebat animorum digna præparatio ad avidè hauriendum doctrinas, nec miscebatur satis utile dulci ad inescandum ingenia, sed qualiter accidebat quisque taliter admittebatur. Tractabatur autem non ut in convivio solent hospites, humanitate & deliciis, sed ut in pistrino solent mancipia, clamore, vi, plagis. Pugni enim & ferulæ, virgæ & scuticæ dapes erant in scholis usitatissimæ, quotidianaque bellaria. Et mirum sit nauseâsse & caligâsse aliquem? Nihil profectò tàm facile est, quin difficile fiat, si invitus feceris. Quomodo ergo literæ poterunt esse faciles inter trepidandum discendæ? qualiter in nulla mechanica arte addiscendâ fit. Severitas necessariò inducit metum, metus autem necessariò confundit, & intricat mentem; ut ubi sit, nesciat, & si paulò debilior, vertiginem quandam patiatur. Arte itaque opus est ad capiendos, inescandos, demulcendósq; animos. Quæ ars partim docentium humanitate, partim methodi prudentiâ constabit; ut literarum studia ingeniorum illecebra fiant, & lusus merus videantur. *Difficultatis causa triplex, triplexque remedium.* *1. Servilis studia tractandi modus.*

Secundò, Difficultatis bona pars in eo hæret, quod non per autopsiam *2. Perfunctoria rerum explicatio.*

pſiam res docentur diſcipuli, ſed per ambagioſas enarrationes, quibus difficulter imagines rerum intellectui imprimuntur, memoriæ verò debiliter hærent, ut vel evaneſcant rurſum facilè, vel variis modis confundantur.

Huic remedium erit, omnia per autopſiam ſenſúſque præſentes (viſibilia viſui, guſtabilia guſtui, tangibilia tactui offerendo. Facilius enim mihi & firmiùs Elephantis imaginem, unica ejus (aut ſaltem effigiei) inſpectio expreſſerit, quàm ſi decies mihi narratum fuiſſet, quia

Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis commiſſa fidelibus.

3. *Methodus nimis adhuc imperfecta.*

Tertium & maximum difficultatis momentum à methodo eſt, quâ vulgò Scientiæ & Artes traduntur, non ſatis vel rebus, vel intellectui humano proportionatâ. Omnes quidem clamant, incedendum eſſe naturæ ordine à prioribus ad poſteriora, à generalibus ad ſpecialiora, à notis denique ad ignotiora; Sed quis præſtat? Nihil dum tale videmus: Hyſtera protera omnes Artes & Scientias, ſi *Matheſin* excipias, revera obtenebrant. Nam ſi libri, quos habemus, à notis ad ignota leniter nuſquam interrupto paſſu ingenia ducerent, tam certò ſcientiæ cupidi lectores ad ignotiſſima quæque deducerentur, quàm quilibet pedibus inſtructus in quamlibet altiſſimam rupem deduci poteſt, ſi in ea gradus exſtruantur. Quod cum non fiat, nemóque quid iſti libri tradunt, capiat, (niſi inſigniter ingenioſus, qui ſuomet acumine res penetret & vi propriâ ſe elevet, aut cui viva demum voce aliter atque aliter eadem inculcentur, ut veluti per nebulas quiddam videre incipiat) argumento id certò eſt, non gradatim viâ planâ intellectum duci, ſed per ſalebras, ſcrobes, antra, & hiatus raptari.

Remedium erit; omnium Scientiarum & Artium talis conformatio, ut ubique incipiatur à notiſſimis, fiátque gradatim lentè proceſſus ad ignotiora: ita nempe ut prima ſecundis, ſecunda tertiis, tertia quartis lumen miniſtrent, præferant ad finem uſque: prorſus ut in catena annulus annulum excipit ac trahit. Quod vel ſolùm ſi quomodo fieri debeat, à nobis hoc opere monſtrari poterit, ſat dignum operæ pretium tuliſſe videbimur.

Veritatis per totam literaturam laborantis cauſa triplex.

Veritatis paſſim nos per totum ſcientiarum ambitum deſerentis, cauſa veriſſima triplex aſſignari poteſt: nempe

I. *Scientiarum laceratio.*

II. *Methodi*

II. *Methodi* ad *res ipsas* non penitissima *alligatio.*

III. *Verborum & styli*, partim *incuria*, partim intempestiva *luxuries.*

Primum enim pro conscientia testor, in libris, quos videre contigit, nihil me adhuc vidisse amplitudini rerum satis respondens, quod totam rerum universitatem exhauriret: Quicquid tandem libri nonnulli Pansophiarum, aut Encyclopædiarum, aut Syntaxeion artis mirabilis, & quoscunque titulos præferant. Multò minùs vidi totum intellectus humani apparatum, ita è suis certis æternâque veritate immotis principiis exstructum, ut omnia essent à primis ad ultima sibi mutuò concatenata sine veritatis hiatu ullo. Nec enim fortassis quisquam id egit adhuc, ut constitutis & omni proportione ad invicem coæquatis universalibus rerum principiis, quaqua versus diffluentem rerum varietatem, certis rationum limitibus cingeret: quo per universalem, & inter omnes res proportionatam harmoniam seipsam detegeret occulta invariabilis tamen & invincibilis rerum veritas. Id, inquam, nemo adhuc quæsiviisse videtur, ut per universalissima cognoscendi principia, eósque ad ultimas usq; conclusiones rite deducendi modos universalem aliquem veritati rerum cognoscendæ aperiret viam. Sibi cantillant Metaphysici, sibi plaudunt Physici, sibi choreas ducunt Astronomi, sibi leges figunt Ethici, sibi bases fingunt Politici, sibi triumphant Mathematici, sibi regnant Theologi. Imo in singulis facultatibus & scientiis singuli fermè particularia sibi constituunt principia, ex quibus placita sua extruant ac defendant: susque déque habito, quod aliis à suis præsuppositis eliciunt. Quam tamen eo modo per omnia latenter sparsam & undique colligi cupientem veritatem impossibile sit erui. Dum enim quisque sibi & suæ phantasiæ tantum attendit, æquè non diffugitur dissonantia, ut in Musicorum choro, si quisque sibi cantat, posthabito ad communem modulum respectu; aut quis credat, benè ordinatam rempublicam esse posse, ubi non communibus legibus vivitur, sed pro arbitrio quisque agit. Arboris ramos videmúsne vivere quidem posse, nisi omnes pariter à communi trunco communibus radicibus succum trahant. Et sperari possit sapientiæ ramos salva eorum vita, hoc est, veritate, divelli posse? Ut nempe aliquis sit Physicus, qui non idem Metaphysicus? aut Ethicus, qui non antè Physicus? (saltem certè humanæ naturæ cognitione imbutus) aut Logicus, qui non realium scientiarum peritus?

I. *Scientiarum laceratio.*

ritus? aut Theologus, Jure-consultus, Medicus, qui non priùs Philosophus? aut Orator, Poëta, qui non omnia illa simul? Lumine, manu, normâ seipsum privat, quicunque scibilium aliquid à se removet. Nunquam certè Astronomi (ut hoc exempli causâ addam) tam contrarias & absurdas fuissent ausi introducere & defendere hypotheses, si è communi veritatis fundamento hauriendæ fuissent: nec alia tam incerta & lubrica essent, aut certè viderentur omnia propemodum, quæ traduntur. Ita enim traduntur, ut nemo ferè adstruat aliquid quod non alius destruat, aut destruere moliatur. Elegans sanè visa fuit, & divina *Platonis* Philosophia: sed quàm vanæ speculationis coarguit Peripateticorum schola. *Aristotelis* Philosophia compta satis sibi visa est: sed quam nec scripturis divinis ullo modo, nec rerum veritati per omnia respondere Christiani Philosophi satis deprehenderunt. Astronomi cum suis sphæris eccentricis, epicyclis plauserunt sibi tot seculis, sed à *Copernico* explosi sunt. *Copernicus* novam Astronomiam suam ex opticis rationibus plausibiliter construxit, sed quam Physica immotæ veritatis principia nullo modo admittunt. *Gilbertus Magnetis* speculatione abreptus, totam Philosophiam ex magnete deducere voluit: sed evidentissima cum injuria principiorum Physicorum. *Campanella* in Naturalibus reassumptis antiqui Philosophi *Parmenidis*, principiis triumphat pene: sed à Galilæo Galilæi unico tubo optico dejicitur. Et quid alia recenseam?

Profecto si à communibus & iisdem principiis omnes sua eruerent fieri non posset, ut in contradictiones ruerent cum manifesta non solum audientium remora, sed & veritatis ipsius jactura, quæ altercando plerúmq; amittitur. Dum enim res proponuntur inutiles, (non ex universali fundamento) non possunt, non videri, obscuræ, & ambiguæ tergiversationémque in animis audientium parere. Ad quos porrò in assensum pertrahendos assumuntur principia, undecúnque arrepta, nec satis nota, nec alteri concessa, nec in se veritatis indubitatæ: quippe limitationibus & exceptionibus variis (tales enim sunt vulgatæ Philosophiæ, ac Theologiæ canones pleríque) obnoxiæ. Et quid ergo sequatur nisi contradictio & contentiones molestissimæ? ut audire tædeat tantas de rebus per se claris, vel hæsitationes, vel altercationes.

Omnino igitur aliter instituenda res est, providendúmque, ut clara luce veniens rerum veritas, hæsitationum lacunas, contradictionúmque

que tela effugere, omnesq; errores eluctari queat. Id autem fieri non posse arbitramur, nisi veritatis per omnia sparsæ radii in unum coëant, ut in omnibus sensualibus, intellectualibus, & quæ à divina revelatione veniunt, una eadémque symmetria appareat. Quam sola principiorum cognitionis: (quæ enim possunt nisi tria esse, *Sensus*, *Ratio*, & divina *Revelatio*) exæquatio, & ad immobile usque robur consolidatio detegere, perque id controversias de rebus tollere poterit. Nam detecto rerum fundamento, necessariò patebit, vel contradicentium alterutrius partis error, vel scientiarum diversitatis ratio, quod nimirum diverso respectu utraque pars rectè sentiat fortassis, & loquatur, licet se non intelligant, diversi respectus fundamento non percepto. Certè aut hac viâ errores, qui mortalium animos variè obsident, expugnari, mentésq; in clarâ luce sisti poterunt, aut nullâ aliâ. Necesse enim est, claro veritatis sole orto, infinitarum opinionum nebulas ultrò evanescere: quin & ipsum Atheismi caliginem Dei ope tandem discuti.

Secundam vacillantis passim veritatis causam dixi *Methodorum volubilitatem*, quòd se non rebus ipsis omnino alligant scriptores, ut eo planè modo res, quo illæ intra seipsas sibi constant, immutabiliter tradant: sed ad fictam aliquam, & à se excogitatam concinnitatem res trahant, & distrahant mille modis. Quod nil aliud est, quàm in conspectu mentis res distorquere, & à nativa forma in alias transfigurare. Atque tum quid nisi monstra pro rebus apparere possunt? Porrò methodum rebus omnino parallelam dari non posse, certum est, nisi rebus universis ad tantam in intellectu harmoniam reductis, quantâ seipsas extra intellectum revinciunt & connectunt. Hactenus excogitata fuisse ad placitum Philosophemata multa, rursúmque ab aliis convulsa, monui modò. Quod similiter de Theologiæ dogmatibus, aut etiam integris methodis, intelligatur, extrui & destrui posse: cum non ad immutabilem rerum normam, sed ad hujus vel illius cerebelli plumbeam regulam effictæ sint. 2. *Methodorum volubilitas.*

Utinam igitur pereant omnes vagæ ad placitum luxuriantium ingeniorum, hactenus excogitatæ, & posthac excogitandæ methodi, ut tandem aliquando res omnes uno rerum ordine tradi incipiant. Atque talem nos *Christianam Philosophiam*, seu potius *Pansophiam* quærendam docemus, ubi omnia ex immotis principiis in immotam assurgant veritatem, perpetuâque harmonia ita sese connectant, ut *Remedium.*

opus hoc mentis tam sit indissipabile, quàm ipsa mundi machina. Nempe, ut quemadmodùm rerum universitas non nostro regitur arbitrio, sed ad suas leges procedit immutabiliter; ita ejus speculum *Pansophia* eâ tradatur methodo, à quâ discedi non possit, si quis vel rumpatur variandi libidine: quod fiet, si omnia tradantur demonstrativè per causas & effecta proxima. Sed ad hanc rem prorsùs necessarium erit, res non per externa de rebus testimonia, id est, traditiones, sed per ipsas res doceri ac disci. Authoritates enim tam rebus fucum facere, quàm eas illustrare possunt, ad minimum certè discentē distrahunt, & à rebus ad se avocant: Res autē ipsæ aliter se imprimere sensibus non possunt quàm uti sunt. Aut sicubi sensus deficit, adhibenda est ratio certis normis instructa, ne aberrare possit. Deniq; ubi ratio quoq; hiat, revelatio divina succurrat. Quæ tria cognitionis principia, Pansophiæ bases instituenda sunt, ne posthac quicquid Philosophorum aut Theologorum alicui ore vel calamo excidit, pro oraculo habeatur, sed ut res ipsas perspicillis sepositis intueamur & accurato examine, quid se esse aut non esse fateantur, exquiramus. Nonnulla quippe sunt magnis etiam viris satis leviter cogitata: quæ tamen hominum admiratores promiscuè adorare consueverunt. Multis id exemplis ostendere, proclive esset, sed parco, sperans fore, ut lucidiore accensâ veritati face infinita ejusmodi ultrò patescant.

3. *Verborum incuria & luxuries.*

Tertia veritati præjudicans res est, ut dixi, sermonis, quo res explicantur, incuria, vel luxuries. Et luxuries quidem, quod rebus explicandis adhibentur verba, phrases, sententiæ impropriæ, tropicæ, hyperbolicæ, allusivæ, maximè cum Poëtæ vel Oratores, (vel etiam Philosophi, aut Theologi Poëtisantes, aut Oratorisantes) in res incidunt, eásque exaggeraturi vel extenuaturi more suo, colores & pigmenta adhibent, quibus res plerúmque aliam à sua nativa faciem accipiunt. Et tum quid nisi fucus est? Rerum certè veritas puro lumine sine adventitio colore spectari vult. Incuria verò sermonis est, si voces, & locutiones usurpentur obscuræ, vel sermone non intellecto, (ut sunt Latinis & cæteris nobis Græci termini) aut denique, si minùs firmæ veritatis sententiæ, pro veritatis norma venditentur: qualibus (turpe quidem dictu, sed si modo vera fatemur) Philosophorum & Theologorum libri scatent.

Affirmo itaque errorum in re literaria procreatricem & conservatricem causam esse, infelicem illam, quam dixi, trigam: Variam

sciendorum

sciendorum *Frustillationem*; variam *Transformationem*; variam *Incrustationem*. Nimirum quis res, uti sunt, cognoscat, dum non nisi carptim offeruntur? dum non sua serie? dum non suo vultu? Nam rerum omnium symmetriâ ignoratâ, in quovis particulari objecto aberratio perquam facilis est. Serie rerum non perspectâ labyrinthum ubivis invenire, nimis obvium: Re quâcunque non suo colore obveniente oculos fascinari, plus quam proclive. Hinc infiniti illi circa infinita penè errores: hinc illud ad tantam confusionem & fastidium multiplicatum librorum chaos, ut mundus jam vix ferat. Hinc illa in tam illuminato seculo (uti quidem appellari gaudet) luminis penuria, ut quemadmodum *Tantalus* quærit aquas in aquis, ita nos lumen in lumine, libros in libris desideremus, in eruditis eruditionem. Siccatio prætereo errorum satis fœcundam procreatricem, partem sectandi libidinem. Non immeritò enim *Galenus* dixit, & surdos cæcos fieri, qui se addicunt sectis, ut non modo non audiant & videant, quæ cæteri facilè audiunt & vident, sed etiam veriora dicere nolint, & ea doctoribus resistant, haud secus ac olim *Lapithæ*, qui chirurgum vulneribus eorum medicam manum adhibere parantem, pugnis & calcibus à se repellunt.

Cur Scholastica studia ad negotia vitæ non satis præparent.

Quòd non satis ad *Vitæ actiones* instruant literæ, culpa est inveteratæ illius scholarum consuetudinis aut morbi potius, quo pro adolescentiæ annos ingenia Grammaticis, Rhetoricis, Logicis, nugis fatigantur; realibus, quæ mentem collustrare, & ad res agendas mentes imbuere debeant, ad Academias reservatis, ut scilicet maturiore judicio, rebus jam pares, feliciùs progrediantur. Sed serò fit, ut expirante ætatis primæ fervore, ad facultatem suam sublimet quisque, præparamentorum jam oblitus. Quinimò scientes, volentes studia Metaphysica, Physica, Mathematica, tanquam inutilem sibi remoram transiliunt omnes fere Theologi, Politici, Medici futuri, errore grandi, cum judicii soliditas, nisi ab eruditionis soliditate obtineri non possit.

Remedium ergo erit, ut juventuti, omnia per totam vitam maturè proponantur, exercitiáq; seria, seriorum præludia instituantur. Quia enim faber non fit, nisi fabricando, scriba scribendo, disputator disputando; necesse est, pueros quoque homines fieri humana tractando: ut nihil ad modum in vita occurrere possit, cujus non imaginem prævidissent, & præexercuissent in schola. Quin imo tota Philosophia ita adornanda erit, ut sit viva rerum imago, occultáque animo-

rum ad vitæ negotia dispositio.

ec ad Deum tis promove-t.

Tandem quod non ad Deum alumnos suos satis promoveant literæ: quid mirum? Nondum gentilem deposuerunt profanitatem, temerè Dei opera, imo Deum ipsum sine Deo contrectandi, & gloriam incorruptibilis Dei in similitudines corruptibilium rerum transformandi. Ideò enim Philosophos, Ethnicos Apostolus, evanuisse testatur in cogitationibus suis, & cùm se sapere putarent, stultos esse factos, atque à Deo traditos in desideria cordis sui ad immundiciem; quia servierunt creaturæ, potius quàm Creatori, qui est benedictus in secula. *Rom.* 1. Sed quid, obsecro, aliud hodiéque fit! Pleríque sapientum nostrorum æquè, ut illi, absque Deo sapiunt, nimirum nec ab illo haurientes, nec ad illum dirigentes sapientiam suam, sed à creaturis ad creaturas, hoc est, alta cum oblivione Dei, omnia sua agunt, se tantùm & cætera corruptibilia respectantes; sibi & illis inservientes. Protestatus est *Deus*, se *α* & *ω* esse, *Principium & Finem* omnium: ex quo, per quem, & in quo sint omnia. Sed quis ab illo (id est timore ejus) sapientiæ suæ initium facit? Quis per illum sapere (hoc est verbi & spiritus ejus ductu regi) quærit? Quis in illum sapientiam suam terminari (h.e. ejus unius gloriæ se, & omnia sua devovere) cupit? Absconditа sunt ista ab oculis plerorúmque: A nobis ipsis incipimus, per nos ipsos proficimus, ad nos ipsos tendimus. Incipimus à fiducia nostri, innitimur viribus & lumine nostro, tendimus ad commodum & gloriam nostram; eóque à nobis ad nos relabimur, & per creaturarum vana hinc inde trahimur, & rapimur, donec evanescamus ipsi quoque. Hæc est tritissima via omnis carnis, qua infeliciter à Deo aberrant sapientissimi quique.

Remedium.

Remedium erit per totam Pansophiam veræ Dei cognitionis, & timoris semina ita spargi, ut quoquo se vertat homo, videat omnia sine Deo nihil esse: Imo hanc nostram Christianam Pansophiam ita ordinari oportet, ut nihil sit nisi perpetui stimuli Deum ubique quærendi, & accurata indicia Deum quæsitum ubique inveniendi, & certa forma Deum inventum ubique amplectendi; Eóque modo, ut sit quædam sancta scala per omnia visibilia ad invisibilem, usque omnium apicem summam Dei majestatem (quæ nobis fulgore suo inferiora omnia nihil esse, nisi veræ lucis umbram ostendit) ascendendi, ibíque velut in immobili quietis centro, & desideriorum omnium meta tandem quiescendi, inque illo vitæ fonte, à quo voluptatum fontes

fluunt

ſiunt nos æterna beatitudine demergendi.

Hoc niſi obtinemus (quemadmodum & ſuperiora) vani ſunt omnes conatus noſtri, vani nos ipſi, vanum tandem quicquid agimus: pergent ſapientuli ſuos oberrare labyrinthos, pergent ſcholæ *Siſyphea* ſua volvere ſaxa, pergetdelirare & vertigine ambulare mundus.

Laboranti erg rei literariæ, jam tandem re ctiùs ſuccurr turopus eſt.

At cum res nimium ſeria ſit, in qua Dei gloria, humaniq; generis ſalus vertitur, ardentiſſimè invocandus eſt Deus, ut noſtri miſertus, caligantes noſtros aperiat oculos, qui in lumine ejus videamus lumen. Et quia Chriſtus non ſolùm dixit: Petite & accipietis: ſed etiam quærite & invenietis; Pulſate & aperietur vobis, *Matt.7.7.* adjungendi ſunt votis & ſuſpiriis indefeſſi conatus, quomodo rebus vela detrahi, & homines ad contemplanda per claram lucem magnalia Dei, quibus circumſtamur undique diſponi poſſint.

Quid author tentet & quâ fiduciâ.

Templum ſapi entiæ ſplendi dum exædifica di tempus eſt.

Ego minimus omnium, en prodeo! ſive novam facem, ſive accendendæ novæ faci ſcintillas novas mundo inferre geſtiens. Nimis quidem conſcius tenuitatis propriæ: gratia tamen Dei profundiſſimâ humilitate fretus, non defore conatibus in gloriam ſuam, & multorum ſalutem directis, cæleſte auxilium. Deo meo intima cordis nota ſunt, non me ingenii fiduciâ huc agi, ſed conſcientiæ ſtimulis adigi, ut ſi qua parte prodeſſe queam, prodeſſe cupiam: ſaltem ſtimulos ſubminiſtrando iis, qui majora poſſunt. Majora enim poſt omnia anteacta ſecula & ſperandi & tentandi revera tempus eſt.

Attende mî Lector, tot ſcientiarum hactenus indagationes, tot artium culturæ, tot arcanorum ſcrutinia, tot ingeniorum conflictationes, tot in lucem editæ de omnibus propemodum rebus lucubrationes; quid, quæſo ſunt & eſſe debent, niſi eruditionis è variis totius mundi ſylvis & lapicidinis conquiſita à variis opificibus variè elaborata, inque varios acervos, variè comportata, hinc inde tamen adhuc disjecta materia? Ecquid vero jam reſtat, niſi ut aliquando tandè his materiarum ſtruibus in debitam redigendis formam, ſolertem adhibeamus manum? ad exſtruendum ſcilicet univerſale aliquod veritatis luce, & harmoniæ ornamentis verè ſplendidum *Sapientiæ Templum*: de quo jure *Lucretianum* illud cani poſſit.

Sed nil dulcius eſt, benè quàm munita tenere,
Edita Doctrinâ *ſapientum* Templa *ſerenâ,*
Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque vias palantìs quærere vitæ.

Aut potius *Salomonicum* illud usurpari: *Sapientiam sibi ædificâsse dominum, excisis columnis septem, immolasséque victimas, & miscuisse vinum suum, & instruxisse mensam suam, misisséque ancillas suas, ut invitarent per collegia, & loca excelsa urbis, dicendo: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Relinquite infantiam & vivite, ambulate per viam prudentiæ.* Prov. 9. Talem sapientiæ veræ Basilicam, nisi aggrediuntur sapientiæ cultores, similes erunt ignavo Architecto, semper structuram aliquam molienti, nunquam absolventi. Quin & metuendum erit rei literariæ, ne mole ruat sua, & tam vago scriptorum diluvio, si nulli aggeres opponantur, adobruatur tandem. Verum enimvero hic demum Architectonica opus erit, qualem ab ingenio humano frustra sperari autumo. Domicilium enim sapientiâ dignum, nisi ab ipsa sapientia, construi non poterit. Ubi autem *inveniatur sapientia? & quis est locus intelligentiæ? Solus Deus intelligit viam ejus: ipse novit locum illius, Ipse, qui fines mundi intuetur, & omnia, quæ sub cœlo sunt, respicit. Qui facit ventis pondus, & aquas expandit in mensura; qui ponit pluviis legem, & viam procellis sonantibus. Is solus videt eam, & enarrat, quia præparavit, & investigavit.* Job. 28. 12. 13. Ideo *Moses* Tabernaculum Dei formare non potuit, nisi à Deo instructus. *Inspice,* (inquit Deus) *& fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte.* Exod. 25. 40. Laus verò tibi, ô Deus, qui hâc eâdem voce nobis etiam, Sapientiæ Templum *Pansophiam* structuris, exemplar monstras. *Opera tua & Vocem tuam*: ut quemadmodum opera & verba tua sunt vera, & viva imago tui: ita hoc, quod agimus, esse queat, vera & viva operum & verborum tuorum imago.

Cujus formam solus Deus dovere potest.

An vero hactenus nihil tale exiſtit?

Ignoscant mihi Eruditissimi viri, de quorum laboribus pronuntiare nunc præsumo. Quas adhuc vidi Encyclopædias etiam ordinatissimas, similiores visæ sunt catenæ annulis multis eleganter contextæ, quàm Automato rotulis artificiosè ad motum compositis, & seipsum circumagente. Et lignorum strui, magna quâdam curâ & ordine eleganti dispositæ similiores, quam arbori, è radicibus propriis assurgenti, spiritûs innati virtute se in ramos & frondes explicanti, & fructus edenti. At nos Scientiarum & Artium radices vivas, arborem vivam, fructus vivos desideramus. *Panſophiam* dico, quæ sit viva Universi imago, sibi ipsi undique cohærens, seipsam undique vegetans, seipsam undique fructu opplens. Hoc est, (ut ad priùs positas metas respiciam)

respiciam) Pansophiæ librum cupimus constitui quid sit

Universæ eruditionis Breviarium solidum.
Intellectus humani Fax lucida.
Veritatis rerum Norma stabilis.
Negotiorum vitæ Tabulatura certa.
Ad Deum ipsum Scala beata.

Aut (ut aliter etiam cordis mei desideria exprimam) elaborandum puto, ut quemadmodum *Deus omnia in Numero, Mensura, & Pondere disposuit.* Sap. 11. 21. ita nobis

Pansophia omnia debet ad Numeros, Mensuras, & Pondera redigere.

I. Omnia, quæ usquam sunt, erunt & fuerunt, sub numeros veniant, ne quicquam cognitionem effugiat.

II. Ut omnium commensurata proportio, tam ad universum, quam ad se invicem, pateat oculis nostris.

III. Tandémque ut causarum pondera extent evidenter, ad pervidendam accuratè rerum omnium veritatem.

Primum faciet ut Eruditio sit Universalis: quod primò intendimus.

Secundum: ut sit clara & distincta; quod cupidè persequimur.

Tertium: ut sit vera & solida, quod maximè optamus.

Talem, inquam librum cupimus construi, qui *Unus* instar sit omnium verè *Universalis Eruditionis promptuarium*: in quo nihil meritò desiderare queas, & è cujus lectione mentibus sua sponte influat sapientia, nimirum propter cohærentiam rerum perpetuam, claram, distinctam, exsurgentibúsque omnibus è radicibus & venis propriis, ut appareat, ita esse unumquodque, ut dicitur, nec aliter esse posse, quàm est, propter ipsam immutabilem scipsam ubique connectentem rerum veritatem. Sed tamen hæc omnia *compendiosè*, quia brevi fugacíque vitæ serviendum. Omnia *populariter*, quia lumen mentibus inferendum, non tenebræ: Et omnia *solidè* per causarum & effectuum connexionem perpetuam, quia veritatis quærendum firmamentum, non opinionum figmenta. Nempe ut omnia scibilia (sive sint naturalia, sive moralia, sive artificialia, sive etiam Metaphysica) simili certitudine tradantur, quâ apud Mathematicos demonstrationes procedere videmus, ut dubitationi ne locus quidem relinquatur. Unde non solùm ea quæ sunt, evidenter & sine errore cognoscantur, sed & insuper cogitationum, ratiocinationumque infinitarum fontes recludantur.

O quàm optanda hæc sunt! quàm longè meliore loco essent mortalium

Quanti interfit talem confici

insophicum brum.

talium res! Cùm enim libri transplantandæ sapientiæ instrumentum sint, instrumentum verò excellenter bonum, ceu norma nulla parte aberrans, aberrare prohibeat artificis manum: si extaret docendæ & discendæ universalis sapientiæ tale instrumentum, quale descripsimus, posset non solùm juventus scholastica dexterrimè formari, (quod majus quiddam esse, quàm expugnare *Trojam* alicubi *Melanchthon* scripsit) sed & omnibus qui homines nati sunt, expedita pateret via universales rerum cognoscendi rationes, ad sapienter opera Dei spectandum, suaque omnia disponendum.

Cederent etiam non invita tam claro lumini errorum tenebræ: & hominibus circa solida rerum occupatis, ádque serios fines, per vias exploratas contendentibus, faciliùs cessarent dissidia, lites, bella, quibus se nunc conficit mundus. Conflictationũ quippe causa est animorum exasperatio mutua, exasperationis irritatio, irritationis voluntatum dissidentia, dissidentiæ voluntatum, animorum dissensiones; Dissentionum verò vaga & inordinata rerum consectatio. Repertâ ergo rerum viâ (quæ non poterit, nisi unica esse, quia veritatis essentia est, unum esse & simplex) evanescerent diverticula, hoc est, dissidiorum, aberrationum, contentionum occasiones. Ita fieret miserente Deo, ut faciliùs Scholarum, Ecclesiarum, Politiarum vulnera coirent; restitutâque orbi Christiano pace, non solùm posset, quicquid Christianarum est gentium veræ sapientiæ, & Pietatis studiis efflorescere, sed possent eodem lumine collustrari, & in Christianismi amplexum (divinitus patefactâ hac planâ veritatis viâ) perduci infideles. Atque ita videremus tandem, quod venturum aliquando pronunciarunt sacra Dei oracula; fore, ut repleatur terra cognitione Domini, sicut aquis operitur mare, *Es.* 11. 9. sítque Dominus Rex super omnem terram, Dominus unus, & nomen ejus unum. *Zach.* 14. 9. Patéatque via *Sionis* tam explanata, ut ne stulti quidem deerrare queant. *Es.* 35. 8. Hoc enim esset, (quod alius Propheta dixit futurum) montem Domûs Domini ultimis temporibus constitui in vertice montium, ut confluant ad eum populi, & properent gentes multæ, dicentes, venite, ascendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis suis. Et tundent (pergit vox Dei) gladios suos in vomeres & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, nec discent ultrà belligerare. *Mich.* 4. 1. Miserere nostri ô Deus, & da vivere pacem tuam super *Hierusalem*. Oriatur super nos gloria tua, ut in lumine tuo ambulent Gentes.

Sed

Sed an ſperanda hæc talia? Non deſperanda certè, modò univerſale iſtud intellectûs humani directorium, per quod clara luce gradibus nuſquam interruptis, à fundamentis rerum ad faſtigia uſque infallibiliter duci queant mentes hominum, extruatur. Si enim ea ratione Theatri Sapientiæ Dei ſpeculatores efficimur, non poterunt animi hominum non impleri gaudio & lætitiâ, ut acclament alii alios. Venite, aſcendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis ſuis. Tale verò directorium (Panſophiæ perfectam methodum) non eſſe deſperandum, hæc ſuadent. *An ſperari poſſit?* *Ejus ſpei fundamenta.*

Primò, certum eſt, ut ut res videantur ob infinitam multitudinem innumerabiles; ob variam diſproportionem incommenſurabiles, ob latentem plerúmque in profundo veritatem impenetrabiles: nihilominus tamen omnia infra hominem eſſe, ejuſque ingenio ſubjacere. Omnia ſiquidem in ejus gratiam facta ſunt; ſed gradu inferiore: ipſe, ut ultima rerum colophon, abſolutiſſimáq; Creatoris ſui imago, omnium perfectionem in ſe uno complectens, quidni tandem aliquando ſeipſum, & omnia acutè pervidere conſueſcat? Nam quia eum ſapientiæ ſuæ ſpectatorem conſtituit Deus, certum eſt, non inhabilem tanto fini feciſſe. Feciſſet autem, ſi res ingenio, aut ingenium rebus diſproportionatum feciſſet. Maneat ergo, unum ſolum eſſe magnum nimis, cujus magnitudinis non eſt perveſtigatio: *Pſ.* 145. 3. Cætera ad numerum, menſuram, & pondus eſſe facta. *Sap.* 11. 20. *Eſ.* 40. 12. Numeranda proinde, menſuranda, ponderanda, donec pateat univerſalis harmonia oculis noſtris. 1. *Homini omnia ſubiecta.*

Secundò, Deus omnia bene fecit, inquit ſacra Scriptura. Sed unumquódque in tempore ſuo; *Eccl.* 3. 11. hoc eſt, gradatim. Fruſtrá-ne igitur cordibus hominum indidit mundi deſiderium? cognoſcendi ea, quæ operatur ipſe à principio ad finem, *ibid.* Fruſtra verò indidiſſet, ſi finem non aſſequeretur, illud ipſum deſiderium. At truſtra aliquid facere ſapientiæ ſummæ non convenit. 2. *Deſiderium cordi inditum.*

Tertiò, apparatum jam habemus grandem, in tot hactenus magno labore & diligentiæ congeſtis librorum monumentis. Nihílne omnes iſtos egiſſe putamus? At jam oſtendi, fieri id non potuiſſe, ob ſupremum rerum præſidem, qui fruſtra fieri aliquid non permittit, ne errores quidem. Eſto igitur, fuerint hallucinati, errârint in pleriſque, Deus tamen, quia æterna & immutabilis Veritatis baſis eſt, non poteſt non eò rem dirigere, ut veritati, indies planiùs detegendæ, ac roborandæ, 3. *Progreſſus non contemnendi.*

ipsi errores etiam servire tandem habeant necesse. Constat autem, perpulchrè, jam reperta esse plurima: quidni ergo & reliqua speretur? Non est profectò nihil, quod *Euclides*, *Archimedes*, aliique quantitatis rationes ad eam deduxerunt evidentiam, ut numeris, mensuris, ponderibus miracula propemodum patrentur. Non est nihil, quòd Medici, Hermetici, Chymiæ ope rebus naturalibus qualitates detrahere, & ad nudam propemodum essentiam penetrare didicerunt. Non est nihil, quod *Verulamius* mirabili suo organo rerum naturas intimè scrutandi modum infallibilem detexit. Et *Jungius* Saxo Logicæ nunc arti ad eam perfectionem deducendæ insudans, ut propositionum veritas adstrui, sophismatum deceptiones destrui queant, ea certitudine quâ *Euclidæum* quodvis problema apodeicticè deducitur. Quid alia memorem? ut clavus clavum pellit, ita inventio inventionem trudit, fœcundo hoc seculo nostro ingeniis: & desperemus aliquam inventionem inventionum? quâ quicquid à tot ingeniis elaboratum est sigillatim, toti generi humano commune fiat.

4. *Ex multis luminibus unum fiat.*

Non solùm, inquam, quicquid jam veritatis erutum est, commune fiat, sed & modus, rerum veritatem eruendi, ex omnibus confiat unus. Et id ô quam pulchrum esset!

Nam si singulis sua erant penetrandi acumina, suæ agendi normæ, sua res librandi pondera: Quid non esse poterit, si omnia acumina in unum acumen, omnes normæ in unam normam, omnia pondera in unum pondus redigantur? Plus eadem clarum, plus luminis. Modo ratio reperiatur, qua omnia lumina in unum lumen coire possint: hoc est, quomodo tam diversa illa, & infinita ferè inventa, cognita, cogitata, in unam, perpetuam, immutabilem, æternamque cogitandi, cognoscendi, inveniendi formam reduci queant. Hoc enim invento, habebitur quod quæritur.

Quidni autem inveniatur? Habemus utique jam & rerum cognitarum sylvam non contemnendam, & grassandi ad reliqua lumen methodi non obscurum. Tentemus ergo plus ultrà ad ultimam usque rerum, & methodi metam. Ubi enim datur ulterius, datur & ultimum. Sola æternitas, cui destinati sumus, limitare potest mentem nostram, quæ in tempore sunt, intra mentis ambitum sunt: modo eorum radices, æternæ, constantes, immutabiles rerum rationes, secundum quas sunt, & fiunt omnia, cognoscantur.

5. *Promissio Dei de ultimis temporibus.*

Et habemus expressam de ultimis temporibus promissionem, fore, ut

ut pertranſeant multi, & multiplicetur ſcientia. *Dan.* 12. Pertranſierunt utique multi, & perſcrutati ſunt (hoc ſeculo magis ac unquam) cœlum & terram, maria & inſulas, totúmque naturæ regnum, nec non divinorum oraculorum libros aliter atque aliter. Et quid reſtat igitur, niſi, ut altera quoque pars vaticinii complementum ſortiatur?

Conſultatio de modo adornandi Panſophici libri.

Sed veniamus jam tandem ad rem ipſam, modum nempe, quo res tanta deſideratum in effectum deduci queat. Ex iis quidem, quæ jam de confuſionis rei literariæ, tàm cauſis quàm remediis dicta ſunt, patere nonnihil potuit: expreſſiùs tamen dicendum eſt.

Tria neceſſaria.

Ad univerſalem rerum omnium Cognitionem, Poſſeſſionem, Uſum, non puto perveniri poſſe, niſi per novam & univerſalem,

1. *Recognitio ſeu nova luſtratio omnium quæ unquam exſtant.*

I. *Recognitionem* omnium bonorum, una cum inventariis omnibus.

II. *Collationem* inventariorum cum rebus, an ita ſe habeant res ipſæ, ut rationaria illa noſtra ſeu regeſta referunt.

III. *Diſpoſitionem* eorum, quæ reperta fuerint, novam & univerſalem, ad novos univerſales uſus.

Recognitio bonorum noſtrorum hoc intendet, ut quæ ſit propria hæreditas noſtra, & circa quod omnes omnino homines occupari conveniat, ne ignoretur. Nimis enim verum eſt; Non intelligere homines ſua bona: nempe quòd mundi ſint poſſeſſores; Creaturarum Domini, æternitatis ipſius cum Deo conſortes. Quod quia pauci vel nôrunt, vel credunt, vel exiſtimant, fit; ut vanis & pernitioſis pleríque ſe occupent, tandémque ceu indigni exhæredentur. Docendi igitur ſunt Chriſtiani accuratè penſitare, quid ſit Apoſtolicum illud: ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura, omnia veſtra ſunt; vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei. 1. *Cor.* 3. 22. Nón autem fruſtra dixi revidenda ſimul eſſe inventaria. Ampliſſimæ ſiquidem ſunt opes noſtræ, & variæ admodum, ut pauci vel nomenclaturam teneant, nedum, ut quid ſingulæ ſint, & quid curæ noſtræ requirant, nôrint. Deſcribenda igitur illa omnia ſunt hominibus, legis inſtar, planè & lucidè. *Deut.* 27. 8. Et quia accuratè deſcribenda, videndum, ne quid prætereatur. Omnia proinde repertoria priora conſulenda, univerſalia & particularia, antiqua & nova, à quocunque adornata. Nam tametſi hæc valdè multa ſint, perfectam tamen omnium ſynopſin molientem, laborem hunc ſubire neceſſe

Etiam Authorum, qui de materiis, quibuſcunque jam ſcripſerunt.

esse. Et utinam plura quoque extent. Sed perierunt insignia quædam monumenta: inter quæ sapientissimi hominis *Salomonis* de plantis & animalibus libri. Quæ cum frustra desiderentur; usurpanda, quæ adsunt, ante omnia ipse Sacer Dei codex, Biblia, quæ nihil aliud sunt, nisi quidam ipsius Dei commentarius super iis, quæ nobis in hac vita dedit, & in futura servat. Verum quia hîc Deus ea ferè tantum agit, aut certè potissimum, quæ animæ statum concernunt, non præterundi sunt, qui materias inferiores tractârunt, Philosophi, Medici, Juris-consulti, Mechanici, rerum variarum inventores, Historici Cosmographi, ut ex omnibus particularibus scientiis, una tandem universalis scientiarum scientia, & ars artium, hoc est, Pansophia consiat.

Sed quo fine? Non autem hoc intelligimus, ut istum in librum variæ Authorum de rebus opiniones colligantur, quemadmodum faciunt, qui multa lectione eruditionem metiuntur, ut varia, variorum de rebus placita recitare, aut etiam consarcinatis ejusmodi centonibus, & pro libris foras datis, innotescere possint. Nec simpliciter, ut variæ illæ sententiæ inter se conferantur, qualiter faciunt, qui varias quæstiones pro & contra ventilant, convellendisque opinionibus, quæ non placent se fatigant, & volumina implent. Sed hoc volumus, ut in concinnando Philosophico opere, omnes, qui de pietate, moribus, scientiis, & artibus commentati sunt, posthabito respectu, Christianus an Mahumetanus, Judæus an Ethnicus, & cuicunque etiam inter illos addictus sectæ quis fuerit, Pythagoricus, Academicus, Peripateticus, Stoicus, Essæus, Græcus, Romanus, Antiquus vel Recens, Doctor aut Rabbi, quæcunque Ecclesia, Synodus, Concilium, omnes, inquam, ut admittantur, & audiantur, quid boni ferant.

Cur hîc omnes authores admittendi? quia

Hoc suademus, quia

1. Commune negotium agitur. 1. Quod molimur, universalis sapientiæ thesaurus, est generi humano communiter possidendus. Omnia igitur ingenia, omnes gentes, sectas, ætates, tributaria hîc esse, æquum est.

2. Omnes divinitus admissi sunt. 2. Sedemus hîc omnes mundo immissi, in communi sapientiæ Dei Amphitheatro, nobisque Christianis superadditum revelationis divinæ lumen ex æquo lucet: quidni ergo cuivis etiam minimo, quicquid notabile videre se putat, extenta modestè manu & voce, submonere cæteros fas sit?

3. Deus varie dona distribuit, 3. Non sit verisimile uni alicui, aut paucis quibusdam uno & altero

seculo

seculo tantum videre datum esse, cæteris nihil: sed quemadmodum nulla fert omnia tellus, omnis tamen fert aliquid, & quidem diversis etiam annis: ita Deum ingeniis varias lucis suæ scintillas distribuere per varias gentes ætatésque. Ventus quò vult spirat, inquit Christus, de Spiritu Sancto ejusque operatione sermonem instituens. Et non desunt exempla extra Ecclesiæ *Pomeria*, sapientiæ Spiritum alios atque alios afflare solitum: ut *Jobum*, *Eliphaz*, *Elihu*, *Mercurium*, *Trismegistum*, *Socratem*, *Epictetum*, *Ciceronem*. Nemo proinde contemnendus: (sæpe etiam olitor est satis opportuna locutus) præsertim in illis, quæ naturæ lumine penetrari possunt. Prudenter sanè *Verulamius* censet diversas hominum de rerum *Naturæ* opiniones esse, veluti diversas sui per eundem textum glossas: quarum una hoc, alia alio loco emendatior esse, & aliquid observatu utile subministrare potest. Maneat ergo, nullum tam malum esse librum in quo non boni aliquid reperire liceat. Si non aliud, occasionem certè errorem aliquem emendandi.

4. Certum est, neminem errare volentem, (quo enim fine id vellet?) sed errare, deceptum verisimilitudine aliquâ. Nam erroribus etiam rationes prætenduntur. Ergo audiendæ: quia cum rationali creatura hominibus actio est. Ita rationibus collatis facilius detegetur fucus, & verisimilitudo veritati, umbra lumini cedet. *4. Collatis sententiis facilius invenitur verum.*

5. Si quis inauditus condemnatur, quamvis condemnetur justè, justitia tamen vim patitur: quia fieri potest: ut se res aliter habeat, quàm auditione acceptum est, ergo cognoscenda potius omnia. Ut taceam, rem nimii supercilii esse, hominem homini, ob præconceptam opinionem, vel suspicionem ita præjudicare, ut rationes ejus etiam audire nolit. Annon, hoc est dicere fatri suo *Raca*. *5. Nemo condemnari debet inauditus.*

6. Esto ignorarit hic & ille aliquid, errarit etiam in hoc & illo insigniter: quis tamen nescit, alienum errorem sapienti erronum cautelas esse posse. Possunt Pansophiæ architectis variæ aliorum aberrationes, variæque aberrationum occasiones, varia suggerere utiliter ad magis magísque expoliendum Pansophiæ opus. *6. Errores etiam prodesse possunt.*

7. Optamus homines tandem aliquando à dissentionibus liberari, ut sectæ & odia cessent. At non cessabunt, nisi cessent suspiciones, quibus alii apud alios laborant. Suspiciones autem cessare non possunt, nisi omnibus & singulis satisfiat de sententiis & scrupulis, tàm suis quàm alienis. Fieri autem satis non poterit, nisi audiantur omnium *7. Dissidia tollenda sunt. Ergo per reductionem ad harmoniam.*

nium sententiæ, & conservantur placidè, & exigantur ad eafdem leges, quas sibi utrinque posuerint, veritatis claræ & irrefragabilis.

8. *Exemplum populi Dei antiqui.*

8. Tandem memorabile est ad structuram sacri Tabernaculi à *Mose*, & Templi à *Salomone*, non de suo tantum contulisse *Israelitas*, sed spolia etiam hostibus populi Dei, *Ægyptiis*, *Philistæis*, *Ammonitis* erepta, obtulisse, & ab architectis acceptata fuisse: Nam & aurum undecunque conquirebatur, & gemmæ alibi, quàm in terra sancta offerebantur, & *Cedrina* ligna, in *Libani* monte desecta, advehebantur, omnia in honorem Dei *Israelis*, & splendorem domûs ejus. Quemadmodum etiam in reædificando à *Zorobabel* eodem Dei Templo, *Deus* Spiritum *Cyri* regis suscitavit, ut non solùm offerret ipse regiam suam gazam, sed & subditis suis per omnia regna mandaret, juvare *Israelitas*, quemque de loco suo argento & auro, & substantia, & pecoribus. *Esd.* 1.1.2.3.4. quidni ergo etiam admittant Sapientiæ Templi structores, undecunque pretiosi aut splendidi aliquid accedere potest? Quin etiam *Gabaonitæ*, quanquam maledicti, adhiberi possunt ad ligna cædendum, & aquam comportandum, in domum Dei nostri. *Jos.* 9. 23. Ita sit, quia ita expedit.

Authoris Apologia.

Quod si aliter antehac sensisse visus sum, & sectam fovisse, odiúmque *Aristotelis* & gentilitiæ turbæ aliis instillasse, non diffitebor, abreptum me fuisse exemplo piè cum *Nehemiâ* zelantium, quod *Israelitarum* pueri, per *Hierosolyma* plateas discursantes, nesciant loqui *Judaicè* sed *Azoticè*. *Nehem.* 13.24. hoc est, quod in scholis nostris, gentilitia Sapientia, & Eloquentia, Disciplinæ Christianæ prævaleant: quod utique abominatio est: habemúsque omnes millies præoptare, ut meretricia illa profanæ Sapientiæ lenocinia pereant, quàm per illa periclitari debeant animi, quos Christus suo Spiritu repletos vult. At verò quia nunc non de Paganismi prædominio, aut noxiâ cum Christianismo mixturâ consultatur, sed quomodo Universitatis Regi, Christo, tributum ferat omnis terra: & quomodo quicquid rivulorum ab hoc Sapientiæ fonte quoquo versum dimanavit, suo fonti reddatur, (inquinamentis tamen foris relictis) adsunto gentiles quoque & Arabes, & si quid possint, ad decorem domûs Dei nostri afferant. Præsertim cum in Pansophia non solùm salutis cardo, sed & vitæ hujus negotia spectantur, in quibus gentilitii potissimùm occupati, non potuêrunt non utilia observâsse, quæ fastidiosè respuere inutilis superstitionis esset. Admittimus ergò: sed eâ lege, ut quicquid

quid verè, prudenter, piè ab illis cogitatum, ſcriptum inventum eſt, in communem uſum aſſumatur, quicquid inconcinnè, contra veritatem, aut pietatem dixiſſe, aut feciſſe convicti fuerint, tacere poſthac jubeantur: ne perpetuò profanitas pietati, error veritati, tenebræ luci obluctentur.

Sed candore hîc opus erit & judicio, ne facilè pronunciemus. Fit enim ut quandoq; aliis errores impingamus, quos illi non agnoſcunt, quia ſuſpicione præoccupati, aut abrepti affectu, verba intorquemus contra Authorum ſuorum mentem. Cum tamen optimus interpres verborum quiſque ſuorum. *Ariſtoteles* ipſe hoc nomine non optimè audit, quaſi facturus placitis ſuis fidem, refutaverit antiquos Philoſophos non ſatis integrè illorum dogmatibus recenſitis: ut non potuerint, non portentoſa apparere, quæ per ſe nec veritati, nec *Ariſtotelicæ* forſan ſententiæ tam diſſona fuiſſent. Quod ſi ita eſt, (nihil enim pronuncio) cautioni erit Panſophiæ ſtructoribus, ubi non partialis victoria, ſed univerſalis harmonia quærenda venit, ut nempe, quàm maximè poteſt, diſcordantiæ, etiam per mediam repertam veritatem, in conſonantiam reducantur: de quo ſequitur. *In recognitione Authorum candore opus & diligentiâ.*

Hæc ita de recognitione rerum & regeſtorum. Dixi etiam collatione opus eſſe ad deprehendendum, num inſcripta ſint omnia, quæ in rebus extant? aut quæ inſcripta ſunt, num extent omnia? nec non an eodem modo ſe habeant omnia, quo traduntur? Niſi enim res & rerum expoſitio ex amuſſi conveniant, intricantur ingenia, & implicantur erroribus. Jam autem nimis certum eſt, & haberi apud nos nimis multa in catalogis; (præſertim in ſectis quibuſdam, ubi ſomnia & umbræ pro rebus tenentur) quæ in rebus non ſunt: rurſúmque eſſe in Theſauris Dei & Naturæ complura, quæ nobis nondum conſignata ſunt; & denique plurima aliter habere, quàm nobis noſtri dictitant libelli: ut prorſus neceſſarium ſit, omnia commentaria cum rebus conferri. Hoc etenim facto demum tàm defectus, quàm ſuperfluitates, errorésque apparebunt, & tolli, emendari, ſuppleri poterunt, non antè. Sed huic labori ecquis mortalium ſufficiet? ob infinitam, nempe rerum naturalium, ſupernaturalium, moralium, artificialium, tàm multitudinem quàm varietatem. Nam ſi priores illi rerum indagatores in particularibus quibúſque materiis, tot tantóſque reperiebant nodos, ut plerorúmque diligentia in quærimonia (de inſuperabili naturæ ſubtilitate, imperſcrutabili cauſarum complicatione, implacabili *ss. Collatio inter ſcripta & res quàm neceſſaria.*

placabili contrariorum, quæ ubique occurrunt, hoſtilitate, nimiâque ad hæc omnia ingenii humani infirmitate) terminata fuerit: quid non fiet, ſi quis univerſa ab integro retexere velit? At non deſpondendus animus eſt. Arte interdum expeditur, quod viribus non poteſt: id quod non ſatis videntur hactenus obſervâſſe ſcrutatores rerum, qui ſolâ ferè ingenii vi, & diligentiæ continuatæ impetu perrumpere elaborârunt: cum tamen, ut manus nuda, ita intellectûs ſibi permiſſus, non multùm valeat. Inſtrumentis verò & auxiliis res perficiatur tum faciliùs, tum certiùs. Normis itaque opus erit, ad quas res & de rebus dogmata exigendo, neceſſaria à non neceſſariis, utilia à non utilibus, vera à falſis expeditè ſecernantur. Atque talem normam in natura ſcrutanda reperiſſe viſus eſt, Illuſtriſſimis *Verulamius*, artificioſam quandam inductionem, quæ revera in naturæ abdita penetrandi recluſa via eſt. Verùm enimverò, quia hæc plurium hominum & ſeculorum continuatam induſtriam poſcit, atque adeò tum operoſa, tum à ſucceſſu quaſi incerto ſuſpenſa videtur, fit, ut præclarum inventum, à pleriſque tanquam inutile contemnatur. Nobis verò ad Panſophiæ ſtructuram auxilii parùm adfert, quia (ut dixi) ad naturæ ſolùm arcana recludenda directum eſt, nobis autem rerum univerſitas reſpicitur. Alia igitur aliqua prorſus univerſali norma opus erit: quam nobis inquirentibus forſan non dedignabitur oſtendere miſericors Deus noſter: qui ideò ſe abſcondit, ut quæratur; ideo quæri vult, ut inveniatur. *Prov.* 25. 7. *Eſ.* 5. 15. *Non inquiſitionem tuam Deus inventionis effectu fraudari ullâtenus ſinet,* (ſcribit beatus *Fulgentius ad Monimum lib.* 1.) *qui te ad inquirendum ſpiritualiter inflammavit: dum ipſius fidele promiſſum nulla ratione caſſetur dicentis; Petite & accipietis, quarite & invenietis, pulſate & aperietur vobis.* Quid ergo petentibus, quærentibus, pulſantibus nobis revelaverit, videre dederit Dominus Deus noſter, jam explicaturus oro & obteſtor, ut piè attendant, quicunque ſapienter de his talibus judicare poſſunt. Expediam verò Aphoriſmis aliquot rem totam.

Non ſine normis.

Norma Panſophiæ ex ſtruendæ univerſalis panarmonia aphoriſmis aliquot explicatur.

I. Tria ſunt quæ humanam noſtram ſcientiam, atque adeò quandam omniſcientiam abſolvunt, *Dei*, *Naturæ*, *Artis* cognitio.

Per artem intelligendo quicquid humanâ induſtriâ fit, cogitatio-

nes

tiones, ſermones, opera: per *Naturam*, quicquid ſua ſponte indita rebus vi naſcitur & fit; per *Deum* quicquid abſconditæ ab æterno potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, verbis & operibus hucuſque ſe prodidit. Hæc tria qui novit, omnia novit: quia ex hoc trino genere rerum univerſitas conſtat.

II. Cognitio horum trium quærenda eſt perfecta.

Ne ſatis putetur eſſe, aliquid ſcire de *Deo*, aliquid ſcire de *Natura*, aliquid de *Arte*; (id quod ignariſſimis etiam atque adeo ſtultis contingit) ſed ut plenè & exactè intelligamus, quæ intelligi poſſunt, omnia.

III. Cognitio rerum perfecta eſt, cum vera eſt.

Si enim vera non eſt, ſpectra pro rebus exhibet & in ludibrium exit.

IV. Cognitio vera tum eſt, cum res uti ſunt, ita cognoſcuntur.

Si enim aliter quàm ſunt, cognoſcantur, non cognitio erit, ſed error.

V. Res uti ſunt, cognoſcuntur, cum ita cognoſcuntur, uti factæ ſunt.

Unumquodque enim ita eſt, ut factum eſt, quia ſi non ita eſt, ut factum eſt, degeneravit.

VI. Res quælibet facta eſt ad Ideam ſuam, hoc eſt, ad certam quandam rationem, per quam id eſſe potuit, quod eſt.

Niſi enim aliquid poſſet fieri, non fieret, & niſi poſſet fieri tale, non fieret tale; illa ergo ἕξις talis poſſibilitas, Idea dicitur, per quam res eſt id, quod eſt.

VII. Omnia ergo, quæ fiunt, ad *Ideas* fiunt, ſive ſint opera *Dei*, ſive *Naturæ*, ſive *Artis*.

Cum enim Idea ſit certa rerum ratio, Deus nec cogitari poteſt agere aliquid ſine Ideis, hoc eſt, ſine ratione certa, ut qui ipſe ratio ra-

num est: similiter Natura, cum producat ordinatissima opera, quemadmodum & quæ æmula ejus Ars, non sine ratione operari possunt.

VIII. *Ars* Ideas operum suorum à *Natura* mutuatur: *Natura* à *Deo*, *Deus* à semetipso.

Primum id, notum esse vulgò dicteria illa ostendunt: Ars sine natura nihil potest; Ars est Naturæ æmula: Ars imitatur Naturam: Ars est Naturæ filia: At non minùs vera sunt hæc: Natura sine Deo nihil potest: Natura est æmula Dei: Natura est Dei filia: Natura imitatur Deum. Deus tandem neminem imitatur, nisi semetipsum, quia nec aliter potest, nec vult, non potest, quia nihil, præter se habet in æternitate sua: unde ergo sumat operum suorum initium vel formam? Non vult, quia optimus cum sit, non potest velle, nisi optimum: Optimum autem nihil est, præter illud unum, solùm, æternum, bonum, quod ipse est. Siquis dicat, Deum rationes producendarum rerum liberè excogitâsse: Quæro quo fine? Si Deus nunc per Naturam nihil agit frustra, cur ab initio egisset? ut scilicet habens seipsum perfectissimũ omnis perfectionis exemplar excogitaret aliud? An ut parceret majestati suæ? Atque hanc visibiliter expressum ibat. *Rom.* 1. 20. An ut profunditatem sapientiæ suæ illâ à seipso discessione ostenderet? Atqui sic imminutum iret plenitudinem gloriæ suæ, quasi aliquid perfectionis esset, quod sibi non inesset. At hoc impossibile. Certum igitur, ut creaturas, ita creaturarum Ideas, non nisi ab hoc fonte manâsse. Et quia in creaturis omne agens assimilationem quærit objecti ad se, cur in Creatore, à quo creaturis character ille impressus est, non idem agnoscamus? præsertim cum Deus prorsùs nihil habere possit, quod operum suorum statueret finem, præter seipsum. Maneat ergo, Deum operum suorum non aliunde, quàm ex semetipso sumere, ut finem, efficiendíque vim, ita & formam; materiam solùm, qua creatura à Creatore subjectivè differt, è nihilo sumens.

IX. *Deus* igitur effingendo mundum, seipsum effigiat, ut omninò proportionata sit Creatura Creatori.

Nam formatum respondere formæ suæ necesse est: non obstante, quod proportionis illius gradus dentur, respectu nimirum evidentiæ majoris aut minoris. Ita Filius Dei, character (seu expressa imago)

Patris

Patris dicitur. *Heb.*1.3. & tamen, homo etiam imago Dei dictus est. *Gen.*1.26. 1.*Cor.*11.6. nec non cætera omnia, imagini cuidam comparantur, quando per ea, quæ facta sunt, à condito mundo, invisibilia Dei conspici dicuntur, *Rom.* 1. 20. & quod magnitudine speciei & creaturæ, cognoscibiliter Creator eorum possit videri. *Sap.*13.5. Atque hinc factum est, quod gentiles naturam non solùm filiam Dei, sed Deum quoque appellârint. *Quid aliud est natura*, inquit *Seneca, quàm Deus? & divina ratio toti mundo & partibus ejus inserta.* de Bene.4. c.7.

X. Et quia de Ideis Divinæ mentis omnia participant, fit ut inter se quoque participent, & sibi invicem proportionata sint.

Quia quæ conveniunt in uno tertio, inter se conveniunt.

XI. Eædem proinde sunt rerum rationes, nec differunt, nisi existendi formâ: quia in *Deo* sunt, ut in Archetypo, in *Natura* ut in Ectypo: in *Arte* ut in Antitypo.

Quemadmodum videlicet in sigillo eadem est forma. Primò concepta in mente ejus, qui format, aut formari jubet: deinde insculpta metallo: tandem impressa ceræ. Quanquam enim triplex, una tamen: quia à primâ secunda, à secundâ tertia efformatur, posterior quæque ad prioris imaginem. Ita Ideæ in mente conceptæ, imprimunt similitudinem sui, creaturis: Creaturæ verò rationabiliter operantes rebus à se productis.

XII. Fundamentum ergo rerum omnium ut condendarum, sic cognoscendarum *Harmonia* est.

Harmoniam Musici vocant multarum vocum consonantiam jucundam. Talis verò est virtutum æternarum in Deo, virtutum creatarum in Natura, virtutum expressarum in Arte, per omnia concordans concentus, quia tum in se unumquodque illorum Harmonia est, tum ad invicem, quoniam Harmoniæ divinæ imago est Natura, hujus imago Ars.

XIII. Harmoniæ primum requiſitum eſt, nè quid ſit diſſonans.

Harmonia Muſica conflatur ex vocibus diſſimillimis, atque adeò contrariis, & tamen contrarietas ad conſonantiam reducitur. Ita mundus totus, ex contrariis quidem conſtat, (quia ſine contrariis, nec veritas, nec ordo, imò nec eſſentia mundi conſtaret) quemadmodum & ſcriptura, multa in ſpeciem pugnantia habet: omnia tamen ad concordiam in ſe redeunt, & in animo noſtro reducenda ſunt, ſi Panarmonia debet emergere, quæ ut divinis illis, ita noſtris etiam operibus, ſententiis, verbis, univerſalem concilient conſenſum, diſparente, ſi quæ viſa eſt, diſſonantiâ. Quod myſterium, quia vulgò non intelligitur, arripiunt Philoſophi à natura, Theologi è ſcriptura, alii hoc, alii illud, & committunt naturam naturæ, ſcripturáſque ſcripturis, & eliciunt ſenſus contrarios, & excitant lites ac pugnas: quod neceſſe eſt evaneſcere, ubi univerſalis harmoniæ lumen apparuerit. Veritas enim undique ſibi congruit.

XIV. Secundum Harmoniæ requiſitum eſt, ne quid ſit non conſonans.

De Naturalibus quidem & artificialibus id manifeſtum eſt, omnia fieri ad harmoniam. In Animali enim, Arbore, Inſtrumento Muſico, Navi, Curſu, Libro, Domo, &c. neceſſe eſt, partes omnes proportionatas eſſe, tàm ſiro toti, quàm ſibi invicè: Sed de divinis dubitare poſſet non-nemò, an cum naturalibus & artificialibus in aliquam proportionem veniant? Putaret enim quippiam, majeſtatis eſſe, nihil communicare cum creaturis. At verò ſciendum eſt, quæcunque Ectypo inſunt, neceſſariò reperiri priùs, & quidem excellenter, in Archetypo: quia rivus à fonte, umbra à corpore, ſpeculum ab imagine, habet, quicquid habet. Deinde, *ſi tam accurata ſunt naturæ opera, ut ne locus quidem meliori fabricationi excogitandæ ſit relictus*, (quod fatetur *Galenus lib. 6. de uſu, part. cap. 1.*) *& ſi immutabilis eſt, atque irreformabilis Naturæ natura*, (quod teſtatur *Tertullianus* adverſus *Valent. cap. 29.*) quid erit natura, niſi viva imago ejus, in quo omnia primò & excellenter optima, immutabilia, & irreformabilia? Denique Deus ipſe in ſcriptura ſibi aures, oculos, os, manus, pedes, cor, faciem, dorſum tribuit. Item ſe ignem, rupem, arcem, anchoram appellat.

pellat. Quo fine, ſi hæc nihil de Deo repræſentare poſſunt? Si verò poſſunt, non utique aliud, quam quod revera eſt, cum veritatis norma ſit ſermo Dei. Scimus quidem figuratè iſta dici. (Quis enim cum Anthropomorphitis delirare velit) ſed figuris tamen (id eſt Metaphoris & parabolis) fundamentum ſubeſſe, ipſam rerum proportionem, ſeu identitatem quandam, nemo negaverit: cum neceſſe ſit prius eſſe, quàm prædicari. Quemadmodum igitur artificialia naturalibus, ſic naturalia divinis omninò certâ proportione reſpondent.

XV. Tertia Harmoniæ proprietas eſt, ut quanquam infinita ſit ſonorum & melodiarum varietas, illa tamen è paucis principiis, certíſque differentiarum modis exſurgat.

Omnes enim Harmoniarum differentiæ, quotquot excogitatæ ſunt, & excogitari poſſunt, exſurgunt è ſeptem vocibus & tribus conſonantiis. Omnia corpora quotquot mundus habet, exſurgunt è pauciſſimis illis elementis, & aliquot qualitatum differentiis. Ita ergo in reliquis omnibus: Ut rerum multitudo & varietas nihil ſit, niſi ſimilium varia iteratio. e.g. In arbore quamvis ſint millies millena folia, omnia tamen ejuſdem figuræ, coloris, virtutis. Item quotquot ſunt ejuſdem generis arbores per univerſum orbem, omnes eodem modo ſunt, eadémque agunt, & partiuntur. Sic & diverſorum generum arbores communes quaſdam rationes habent.

XVI. Rerum ergò principiis & differentiarum modis cognitis, omnia cognita erunt.

Ut enim, qui in Muſicis tonorum & modorum rationes cognovit, ſatis quaſvis melodias & canere & componere novit: imò excogitata eſt ratio, quâ organicines ex intuitu unici Baſſi generalis, quem vocant, omnes melodias ita canere poſſunt, ut quamvis centenis vocibus ſymphonia conſtet, nulla tamen diſharmonia prodire queat: ita prorſus, qui generales cognovit rerum, artificialium, naturalium, & ſupernaturalium rationes, infinita poterit & dignoſcere & operari: e.g. Quicunque cognoverit, quid ſit, pulchrum in ſe, ſeu ex quibus requiſitis pulchritudo conſtet, is nullo jam magiſtro ſciet, quid ſit pulcher Angelus, pulchra anima, pulchrum corpus; pulcher color,

pulchra oratio, pulchri mores; & quidvis aliud. Rurſúmque quicquid ab illa Idea diſcrepabit, pulchrum non eſſe apparebit. O quàm expedita hæc eſt ad multarum rerum cognitionem, via, fontes rerum ita incluſos habere!

XVII. Atque tales rerum communes rationes abſtrahendæ ſunt à rebus, per inductionem quandam, & ponendæ pro normis rerum.

E. g. Quæ ſit forma pulchri, boni, perfecti, utilis, ordinati, vitæ, ſenſûs, quærendum eſt in omnibus, quæ pulchra, bona perfecta ſunt: idque ſeparando prudenter ea, quæ ad eſſentiam pulchritudinis, bonitatis, perfectionis non pertinent, donec ipſa pura remanſerit forma. Nam quicquid eſt, certam aliquam rationem habet, per quam eſt. Ergo quæcunque ſunt, in communi aliquo eſſendi modo, neceſſariò conveniunt: quæ vivunt in modo vivendi; quæ ſentiunt in ſentiendi; quæ pulchra ſunt, in certo aliquo eſſendi modo, per quem pulchra eſſe dicuntur: & ſic alia. Tales igitur communes, & quaſi externæ rerum rationes ſeu ideæ, ſi abſtrahantur accuratè ab omnibus, ex quibus tota rerum univerſitas conſtat: habebitur tum rerum intelligendarum clavis generalis: tùm operationum norma, novarúmque inventionum Index mirabilis; tum denique opinionum dignoſcendarum *Lydius* lapis certus: Verbo, pulcherrimarum ratiocinationum abyſſus quædam.

XVIII. Abſtrahendæ verò ſunt tales veritatis normæ ab illis rebus, quæ ſic ſe habent, ut aliter nequeant: & ſunt obviæ cuivis, ad facienda ubivis experimenta: nempe à rebus naturæ.

Res enim divinæ per ſe inſcrutabiles ſunt, ut quæ in tantum ſolùm cognoſcuntur, in quantùm per naturam adumbrantur, aut per vocem Dei revelantur. Ars verò quicquid rationis aut certitudinis habet, à natura habet, ſæpéque hallucinatur. Ergò natura erit potiſſimum campus ille, in quo ideas rerum venemur, adminiculante tamen voce Dei, (intellige Scripturam) quæ veriſſimmm eſt operum Dei rationale, quid & quo fine fecerit, faciat & facturus ſit Deus, indicans. Ex his ergo duobus, Naturâ & Scripturâ, exſtruendæ erunt iſtæ *Panſo-*

ſophiæ

ſophiæ condendæ normæ; quarum ope omnia maxima, minima, ſumma, ima, prima, ultima, viſibilia, creata increata, in unam, veram, perfectam, ſibi & rebus undique ſatisfacientem, quâ melior dari nequeat, *Harmoniam*, ſeu potiùs *Panarmoniam* redigantur.

Atque hæc hactenus de novâ res omnes retractandi normâ, ſequitur de nova eaſdem diſponendi forma. Methodum enim in *Panſophia* adhibendam putamus, neceſſariò perfectam, quâ perfectior dari nequeat: nempe quæ mentes ita rebus innectat, ut finem niſi in fine non reperiant, & prius ſolidiſſimæ ſcientiæ fructum, quam diſcendi moleſtiam percipiant. Quod obtinebitur. Si

III. Panſophiæ conſtruendæ Methodus qualis requiratur.

I. Univerſi Anatome inſtituatur accurata, omnes omnium rerum venas & artus ita diſſecans, ut nihil non veniat ſpectandum, & nihil non ſuo proprio loco, ſine confuſione omni.

1. Univerſorum partitiones veriores ſunt.

II. Conveniat de vocabulorum ſignificatione; (præſertim generaliorum, quorum per omnia uſus eſt) ne quicquam relinquatur non intellectum, aut ab homonymiis non liberatum, unde poſt diſſenſiones & pugnæ oriri poſſent. Hoc autem expedient accuratæ rerum definitiones, quas ideo Mathematici quòque demonſtrationibus ſuis præmittere ſolent.

2. Definitiones tollant omnes ambiguitates.

III. Subjunguntur diviſionibus & definitionibus rerum normæ, ſive Theoremata & Canones cum demonſtrationibus ſuis.

3. Theoremata expediant omnem rei naturam.

IV. Sed omnia illa, (Diviſiones, Definitiones, Canones, quæ communi nomine præcepta dicuntur) videndum eſt, ut ſint 1. perſpicua. 2. non niſi certi uſus. 3. omnia vera & per ſe, ſemper & ubique. Illa enim tria jure merito in pleriſque Philoſophicis & Theologicis ſcriptis hactenus deſiderata fuere. Multa traduntur obſcurè, ut *Mercurius Mercurio* egeat: multa nullius aut certè exigui uſus; nonnulla ex accidenti tantum vera. e. g. Metaphyſicum illud Theorema: *Subſtantia non recipit magis & minus*, nec verum eſt, nec ſi eſſet, aliquem haberet uſum. Vir enim magis eſt homo quam Embryo: Aquila magis avis quam Veſpertilio: ſol magis lux quam luna: Et annon otioſum eſt dicere: Omnis ſus eſt ſus, omnis equus eſt equus? Nam quis hoc neget? cui hoc ingeri neceſſe ſit? Ergo præcepta Panſophiæ non niſi ſeriæ ſcientiæ materiam contineant.

4. Omnia præcepta ſunt καθ' παντὸς, καθ' αὐτὸ, καθόλου.

V. Generalia Panſophiæ præcepta nihil ſint, niſi axiomata realia, & practica: hoc eſt, ſententiæ per ſe fide dignæ, non demonſtrandæ per priora, ſed illuſtrandæ ſolum exemplis: utpote, quas omnis humanus

5. Generalia Theoremata mera ſint axiomata.

manus intellectus ſimul ac percepit, pro veritatis norma admiſerit. Tales enim notitiæ animis noſtris divinitus impreſſæ, accendendæ circa omnia particularia intelligentiæ faces, operationum vero clavis erunt. At cavendum ſummopere, ne pro axiomate admittatur, niſi quod revera tale eſt. Non fruſtra quippe *Verulamius*, *Streſo*, & alii conqueruntur, vulgares Logicæ canones temerè quidvis affirmare aut negare: ut rarò demonſtrationi, plerúmque tantùm diſputationi (quæ excipiendo, limitando, inſtando, retorquendo, id eſt, altercando peragitur) ſerviat.

5. *Particularia meræ Demonſtrationes.*

VI. Particularia omnia per totam Panſophiam, nihil ferant novi; ſed tantùm ſint generalium, quæ præceſſerunt, diductio ſpecialior, qualiter in arbore & animalis incrementis fieri videmus; ut non quotannis nova enaſcantur membra, aut rami; ſed priora tantum perficiantur. Adornata hoc modo Panſophia erit 1. perceptu facilis, Fluent enim alia ex aliis. 2. Veritate ſolidâ: Omnium enim cogitabilium rationes pateſcunt egregiè. Erítque revera talis liber omnigenæ ſcientiæ non ſolùm ſeminarium, ſed & irrigatorium quoddam, omnia profundè radicari faciens: ut diſcentes non perſuaſionibus allicantur, ſed demonſtrationibus cogantur ad aſſenſum: id quod demum firmam facit eruditionem.

Quemadmodum igitur inter Mathematicos nemo dicit: *Pythagoras* tradit: Tertia eſſe novem: *Euclides* quantitatis continuæ tres faciet ſpecies, lineam, ſuperficiem, corpus. Omnes Geometræ in eo conveniunt, quòd in triangulo tres anguli ſint duobus rectis æquales. (ridereturqui ſic ineptè authoritates creparet.) Sed demonſtrant ita eſſe, nec aliter eſſe poſſe, quamvis nullus *Pythagoras*, aut *Euclides* fuiſſet natus: ita poſthac in Metaphyſicis, Phyſicis, Ethicis, Politicis, pudor ſit allegare authoritates, ubi rationibus agi poteſt.

Sed & hoc intendimus tali methodo, ut totum Panſophiæ opus, ſine ullius rei repetitione queat procedere, brevitáſque illa, (tametſi opus totum ſpiſſâ rerum ſoliditate compactiſſimum ſit) nihil obſcuritatis adferat, quia cum gradatim ibitur, omnia poſteriora per priora jam nota ultrò lucem accipient. Ita inchoabitur feliciter in libris etiam ſcribendis praxis illius, quem Architectonica militaris habet, canonis: *Nullus locus defendit ſeipſum, ſed defenditur ab alio*, ſi omnia & ſingula, quæ traduntur, ex prænotis jam lumen & robur accipiant.

NB. Addenda tamen erit in gravioribus materiis ſacræ Scripturæ Authoritas,

thoritas, tanquam oris Dei attestatio. Nec non sensuum testimonium per ostensionem, qua ratione rei veritas experimentis comprobetur: ut videlicet, quemadmodum apud Mathematicos, demonstrato Theoremate, certò sequitur scientia, & demonstrato Problemate, certò sequitur effectus: ita è præceptis Pansophiæ, rerum cognitio & operatio infallibiliter sequatur.

VII. Quod si quid ad eam demonstrationis certitudinem, deduci nequeat, & scitu nihilominus utile sit, referatur inter deliberanda, aut ponatur problematicè, rationibus in utramque partem assignatis: tum ut liberum sit omnibus, quorsum potius inclinare videantur, momenta, judicare: tum ut aliis relinquatur occasio, tandem aliquando talia problemata solvendi, & veritatis infallibilem evidentiam in talibus etiam eruendi. Gradatim enim communicare hominibus lucem suam consuevit Deus, & ubicunque gradatim itur, gradatim longiùs provehi naturale est. Interim ea, quæ scientificè fuerint tradita, quamvis futura sint numero pauciora, erunt tamen usu validiora. Melius enim est pauca, sed certo, ac pleno numero, & rectè tenere, quàm per infinita volutari, quia hoc non nisi vagam & opinabilem, illud constantem & firmam eruditionem confert.

7. Si quid demonstrari nequeat Problematicè proponendum.

Inter hunc talem, si adornetur, Pansophiæ librum, librósque, quibus nunc utimur, id foret discriminis, quod inter Musicum organum ad plenam harmoniam aptissimè concinnatum, & inter organa ejusmodi plura imperfecta, præcipuis partibus mutila, fistulisque hinc inde disturbatis, & discordantibus. Aut etiam quale discrimen est inter accuratam Tabellaturam, cujus solius intuitu Organarius, vel Cytharædus facilè quasvis melodias cantat, & inter dispertitos illos symphoniarum libros, qui nec usurpari, nisi à pluribus, possunt, nec forsan semper, & ubique concordent.

Methodi hujus laus.

Cujus libri, quantus foret ad sapientiæ studia usus, toties apud me considerans, Deum supplex veneratus sum, nec solicitare votis desino, ut Heroica excitet ingenia, per quæ tantum hoc lumen mundo accendatur. Et quia mihi ex eorum numero esse dedit, qui rerum humanarum imperfectionem agnoscunt, emendationémque in melius seriò optant, non alienum putabam fore, si tentarem ipsemet, experturus nempe, num per me vellet divina benignitas, (ventus enim ille cælestis, quò vult, spirat) novæ aliquid lucis subminístrare, aut saltem, ut id stimulo esset aliis, quibus plus ingenii, eruditionis, otii divina

Cur id Author tentet.

indulsit providentia; majora hoc in genere præstandi, quàm à me præstari poterunt. Et quis vitio vertat, si vehementer juventuti Christianæ prodesse cupiam, sive per me, sive per alios? Metuendum autem mihi fuit omninò, ne, tantæ necessitatis res, intra vota subsistat, si nihil præter vota exponeretur, in publicum. Feci ergo quod posse dedit Deus, ut & intelligar meliùs, specimine dato, & alii, quos excitabit Deus, faciliùs imitandi exemplum habeant.

Puto autem non transmittendum silentio, quâ occasione rem tantam aggredi fuerim ausus, & quo usus in concinnandâ eâ, ordine & modo, denique quo, meo judicio, successu? Omnia hæc eo solùm fine, quia necessarium autumo, ad verum eliciendum judicium, ante omnia ostendere, quid proposuerim? Quid autem præstiterim, subsumptionis loco erit, ipse Pansophicus noster libellus: unde in animis dextrè judicantium sua sponte resultabit conclusio.

Occasio hujus operis altiùs explicata.

Vicesimus nunc labitur annus, cum primùm ego difficultati literariorum laborum remedia quærendi desideria sensi & stimulos, idque ex occasione infelicitatis meæ, quæ mihi omnes pene adolescentiæ meæ annos, heu! eripuit. Admodum enim puer parente utroque orbatus tutorum supinitate ita fui neglectus: ut demum ætatis anno decimo sexto, latina elementa gustare contigerit. Benignitatis tamen Dei fuit, quòd gustus ille, naturalis desiderii sitim adeo accendit, ut ex eo tempore non desinerem agere & moliri, quibus amissæ ætatis damna sarcirentur; non solùm jam in me, sed in aliis quoque. Aliorum enim sortis simul miserescebat, præsertim in gente mea ad literas colendas oscitantiore. Multa igitur & multùm animo volvebam, quomodo non solùm quamplurimi ad amandum liberalia studia excitari, sed & quibus sumptuum, laborúmque compendiis scholæ aperiri, in eísque juventus methodo faciliore, ad insignem aliquem eruditionis profectum promoveri posset. Quia verò mox (ætatis anno 24.) ad Ecclesiæ ministerium vocatus eram, divinúmque illud, *HOC AGE*, præ oculis erat: scholasticæ illæ curæ seponendæ fuerunt. Sed cùm quinquennio post, Deo permittente, Patriâ cum aliis ejectus, & tolerandæ in exilio vitæ gratiâ ad scholasticos pulveres reversus, variorum Authorum lectioni animum adjecissem, incidi in complures, qui hac tempestate, in emendandâ studiorum methodo, desudare cæperunt, Ratichium, Helvicum, Rhenium, Ritterum, Glanmium, Cæcilium, & quem in primis nominâsse conveniebat, *Joannem Valentinum*

Valentinum Andreæ, fervidi ſpiritûs, & defecatæ mentis virum, nec non *Campanellam* & *Verulamium*, Philoſophiæ reſtauratores glorioſos. Quorum à lectione in magnam ſpem erectus, fore, ut tandem, tot, & tam variæ ſcintillæ, in flammam erumpant: Hinc inde tamen quoſdam defectus & hiatus animadvertere mihi viſus, temperare non potui; quin aliquid immotis fundamentis innixum tentarē, quod ſi excogitari poſſet, vacillationem non admitteret. Poſt multas igitur animi agitationes, ad immotas naturæ leges, & normas omnia exigendo, enata eſt mihi ſub manu *DIDACTICA* magna, omnes omnia promptè & ſolidè docendi artificium exhibens.

Ad cujus exſtructos Canones, cum linguas docendi compendium tentaſſem, & ſub titulo *Januæ linguarum reſeratæ* in publicam lucem, cenſuræ cauſâ, emiſiſſem, accidit, ut, cum applauſu excepta, & unanimi quodammodo eruditorum conſenſu approbata eſſet, tanquam verum & genuinum linguas docendi medium. Unde mihi novam ſubminiſtrari anſam vidi, *RERUM* quoque ipſarum *JANUAM* tentandi, aut ſi malis, *Intellectus humani clavem*, ad omnia univerſaliter ſenſus reſerantem. Ex quâ opellâ, ſi ſucceſſiſſet, tanto plus emolumenti ſperandum credebam, quanto plus eſt, rectè ſapere, quam aliquot latina vocabula balbutire poſſe. Non deerant equidem, qui talem Rerum, ſive Januam, ſive Clavem condi poſſe, ſimpliciter dubitabant: Communicaveram enim conſilium amicis: Me tamen concepta de Univerſali, eâque conſtanti rerum Harmoniâ, perſuaſio, egregiè animabat, fore, ut omnia, homini cognoſcenda, ad certas quaſdam numero finitas, uſu infinitas regulas reduci patiantur. Ita enim mecum ratiocinabar: Si lingua volubiliſſima illa animi interpres, in infinitam luxuriem diffundere ſe geſtiens, tamen ita metis circumcludi potuit, ut finito vocum numero, omnes principales animi conceptus, enunciare neceſſe habeat: quidnî pariter conceptus vagæ noſtræ mentis, rerum ipſarū cancellis, ita coerceri queant? Nam tametſi res, extra intellectum poſitæ, infinitum quiddam videantur, non tamen ſunt, cum & mundus ipſe, ſtupendum Dei opus, è paucis elementis, paucíſque formarum differentiis, conſtet, & artium quicquid excogitatum eſt ad certa genera certáſque ſummas revocari poſſit. Quia igitur *RES & Rerum CONCEPTUS, conceptuumq; imagines, VERBA*, parellelè ſe habent, & in ſingulis, quædam fundamentalia ſunt, è quibus cætera reſultant, cogitabam, illa ipſa fundamentalia

Janua Linguarum *occaſionem dedit januæ Rerum.*

mentalia æquè in rebus ac conceptibus, atque in ſermone tradi poſſe. Etiam veniebat in mentem, *Chymicos*, modum adinvêniſſe, rerum eſſentias, ſive ſpiritus, à nimietate materiæ ita liberandi, ut in exigua gutta ingens Mineralium aut Vegetabilium vis congregari, & in medicinis majori efficaciâ, quàm cum integris ſuis maſſis exhiberi poſſit. Et nihil excogitari queat, (cogitabam) quo ſapientiæ præcepta, per tam lata ſcientiarum pomœria ſparſa, imò extra ſuos ambitus in infinitum quaſi diſperſa, conglobari quodammodò, & concentrari poſſint? Abſit deſperare: Omnis deſperatio contumelia eſt in Deum, qui petentibus, quærentibus, pulſantibus, opem promiſit. Statuebam itaque *Univerſale aliquod Eruditionis Seminarium* condi poſſe.

In Januâ Rerum contexendâ quid propoſuerit Author.

Orſus itaque ſum in Dei nomine telam hanc, eâdem mihi ad obſervandum hîc propoſitâ methodo, quâ, in contexendâ linguarum januâ, uſus fui. Primò, ut quemadmodum ibi omnia linguæ latinæ vocabula, ita hîc omnes humanâ cognitione dignæ *RES*, velut in Theſaurum comportarentur. Secundò, ut nihil niſi ſemel poneretur, exceptis connexivis, & ſine quorum mentione, alia explicari nequeunt. Tertiò, nihil poneretur, niſi ſuo loco & ſenſu proprio, id eſt, naturaliſſimo rerum ordine, & verborum ſenſu clariſſimo, ut, quicquid notabile rerum univerſitas habet, omnéſque libri & Bibliothecæ ſuppeditant, ſummatim hîc addiſcantur omnia, breviter & dilucidè. Quod ſi præſtitiſſemus, ut per hanc Januam noſtram in res omnes, omnéſque libros nullo etiam magiſtro intelligendos, tranſitus fuiſſet paratus, laudis utique ejus reportaſſemus partem, quam *Timotheus Brightus* brevitatis & perſpicuitatis inventoribus tribuit. *Ex variis*, inquit, *Philoſophiæ partibus, in quibus veritatis amantes, & rerum optimarum ſtudioſi, elaborârunt; nulla aut ad vitam utilior eſt, aut honeſtiore animum paſcit voluptate, illâ, quâ aliæ artes & ad brevitatem, & ad perſpicuitatem informantur. Gratâ itaque memoriâ ſtudium illorum celebrandum eſt, qui ita operam ponunt, ut diſcentes & prolixitatis tædio leventur, & difficultatis liberentur ſpinis, atque labyrinthis*: (ſuper *Scribonii Phyſ. cap.* 1.)

Atque ita eſt; fuit hæc ſola intentio noſtra, quum primùm huic operi adhiberemus manum, omnia ſcienda, *breviter*, & *perſpicuè*, complecti. Sed munere Dei factum eſt, ut in progreſſu operis, ſublimior illa nos inceſſerit cogitatio & cura, omnia nempe ab imis uſque fundamentis,

fundamentis, veriora, meliora, & nobis Christianis, ad usum hujus & futuræ vitæ accommodatiora constituendi. Quod necessariò intendendum esse, jam prolixiùs disserui. Ut igitur opusculum hoc verè Janua esset, non solùm in Authores, sed magis etiam in ipsam rerum universitatem omnia, quæ in divinis & humanis, tàm operibus quàm libris extare animadverti, huc retuli, non quidem catalogos, superstitiosâ, & parum utili diligentiâ, omnium, & singulorum contexendo, sed potiùs fundamenta vera omnium detegendo, & in præcipuis, præcipua momenta, è quibus reliquorum facilè ratio constet, explicando. Unde simul, nova quædam non solùm inventa, sed & invenienda hîc reperientur, quæ fortasse alibi nusquam. Novus siquidem, atque is plenior rerum ordo, sæpius nos eò deduxit, quo aliquis nondum delatus videtur.

Ut verò simul in Scripturam sacram esset Janua, conatus sum, 1. Omnia dogmata sacrosancti codicis Dei, in Pansophiæ regulas, suis quæque locis, historias verò pleráque omnes inter exempla referre: id providens, ut juventus hinc omnia maxima, & pretiosa promissa donata nobis, per quæ divinæ naturæ consortes efficimur, 2. *Pet.* 1. 4. cognoscat, non solúmque, ad prophanos Authores innoxiè pòst (cum usus poscet) evolvendos, sed & adversus totius vitæ offendicula præmunimen habeat. 2. Obscurissima quæque Scripturæ loca, ita suis locis citare allaboravi, ut vel allegatio ipsa debito loco facta, lumen illatura, & commentarii loco futura videatur, (qualium scripturæ locorum peculiaris index annecti poterit). 3. Phrasibus etiam scripturæ, dicteriisque acutis ita passim uti laboravi, ut omninò hîc tam res, quàm stylus Spiritus Sancti familiarescat adolescentibus, nec facilè in ipso Bibliorum corpore quidquam, hîc non prægnitum, occurrere possit. Neq; tradimus hanc vel illam Theologiam, ut in sectas divisæ sunt: sed universalem & Catholicam veritatem: ad ea, quæ periculosum bivium habent, aut exitus in planum monstrari non potest, non descendo. Satius enim existimamus ignorare quædam, quàm perperàm scire: ut innuit Apostolus *Philip.* 3. 15. 16. Quanquam id obtentum esse per universalem principiorum exæquationem, spero, ut ad ejusmodi periculosa bivia, & exinde in errores, vix etiam occasionis aliquid supereſſe prudens lector facilè sit animadversurus: sublatis plerúmque offendiculis. Quemadmodum enim hominem, qui se contradictoriarum enunciationum,

NB. *Janua hæc Rerum etiam est Scripturarum Divinarum Janua.*

(quales in Scriptura etiam ſecundum literam occurrunt) alteri ſimpliciter & ſine reconciliatione addicit, impoſſibile eſt, non ab alterâ urgeri, ſæpè etiam validè torqueri: ita impoſſibile, medio ſenſu reperto, & utraque extrema ad combinationem reducta, non ſimul quicquid difficultatis, ſcandali, terroris inerat, evaneſcere, ingenti cum animi lætitia. Hinc enim quicquid veri utraque pars habet, egregiè in unum coit: quicquid ſe hîc, aut illîc vani admiſcuit, diſparet; quàm eſſe unicam, omnem veritatem in Harmoniæ centrum deducendi, controverſiáſque è mundo tollendi viam, antè diximus.

Methodus hujus libri.

In ordine Scientias tradendi, ſperamus nos Dei munere id aſſecutos, ut ſpecimen haberi poſſit rectè res ita, ut ſunt & fiunt, ſecantis & ob oculos diſpangentis methodi. Venas enim rerum veriſſimas confido in Metaphyſicis nobis repertas eſſe, per quas eundo, ad individua uſque rerum & minimas quáſque, conceptuum & vocum rationes, planiſſimè pervenietur, ut nova, vera, & hactenus non viſa univerſitatis Anatome inſtitui queat. Nec illa tamen ſpinoſâ aliquâ ſubtilitate, & quæ niſi ab acutis, rerúmque jam peritis ingeniis penetrari nequeat: ſed planâ, & cuivis ſanæ mentis tam pervia ratione: ut pueri etiam octennes totam noſtram Metaphyſicam, ejuſque ope, inferiores ſcientias & artes omnes, nullo labore, multâ verò delectatione capere poſſint. Quicquid ſcientiæ nervos conſtituit, Aphoriſmis (ſive Axiomatibus) includimus: at veris, (ut ſpero,) non nugatoriis, ſolidis, non exceptionum & inſtantiarum telis expoſitis, & quæ perforabilibus limitationum ſcutis demum eſſent defendenda; ſed quæ univerſalitatis luce & veritatis vi per ſe ſtent inconcuſſè. Nihil verò horum, quamvis evidentis veritatis in ſe, tradimus, præſupponendo aliquid; tanquam precariò impetraturi aſſenſum, ſed præmonſtrando, id eſt, continuè à primis Metaphyſicæ principiis ordiendo deducere laboramus, alia ex aliis, ad ultimas uſque & minimas rerum differentias. Et quidem eâ evidentiâ, qua Propoſitiones Mathematicorum ſolent demonſtrari, ut tam poſtremis, quàm primis, neceſſe ſit adhiberi fidem, propter continuatam & nuſquam interruptam veritatis demonſtrationem. In præcognitorum ſolùm libris obſervari id non ſatis potuit propter nondum traditas rerum cauſas. Agimus itaque ibi cum intellectu humano, ut cum pullis equorum ſolent, qui eos domant. Hi enim primùm frænis mollioribus, quibus eos potiùs oblectent, quam premant, utuntur; priúſque per loca plana & amæna

eos

eos ad curſam exercent, quàm in gyros cogitant.

Hoc peculiare, atque adeò mirabile occurrit in methodo noſtrâ, quod omnes rerum ſolenniores diviſiones, per Trichotomiam fiunt. Id quod proteſtor, non ſuperſtitione aliquâ mihi affectatè quæſitum, ſed in præcipuis quibúſque momentíque maximi rebus à primis uſque rerum attributis (uno, vero, bono,) ita ſe ultrò obtuliſſe, ut attonitus aliquandiu hærerem, rei novitate ſtupefactus. Cúmque idem alibi exemplis jam erectus, tentarem, ubique procedere vidi. Non igitur auſus fui, rerum veritati ita plerúmque trino myſterio ſeſe repræſentanti reſiſtere, lætabundus potiùs tantam ſacri ternarii harmoniam amplexus, in reliquis etiam cupidè ſum proſecutus, nec uſquam (firmiter credo) ullâ rebus illatâ vi, ſed quomodò ſua ſponte ſe findunt. Sed & diſcentibus hoc admodum profuturum credidi. Primò ad memoriæ auxilium, quæ per cancellos progredi gaudet, tam in reperiendo, quàm recordando. Secundò, ad rerum ipſarum intellectum; ita plerúmque rerum naturâ ſeipſam egregiè detegente. Qua in re omnium, qui hæc piè attentéque in timore Domini trutinabunt, judicia compello: ſecurus, non phantaſmatum vanitatem, ſed rerum ipſarum veritatem, ita deprehenſum iri. *Sit igitur Chriſtiana hæc, Ternariâ myſteria pandens, Panſophia æterno, Triuni Jehovæ, ſoli Potenti, Sapienti, Bono, æternúmque adorando Deo ſacrum.*

Diviſiones Trichotomicæ.

PANSOPHIÆ appellatio neminem offendat. Scimus *Unum πάνσοφον ſolum ſapientem Deum.* Rom. 16. 27. Nos Panſophiam humanam profitemur, ſcientiam nempe eorum, quæ ſcire nos vult Deus, cum ſapienti etiam ignoratione eorum, quæ ignorare voluit magiſter maximus. *Quæ abſcondita ſunt penes Dominum Deum noſtrum ſunt: quæ autem nobis & filiis noſtris revelavit.* Deut. 29. 29. ea, ne ſupina ingratitudine ignorentur, mortales hortamur. Et quia *in Chriſto abſconditi ſunt omnes ſapientiæ & ſcientiæ theſauri*: Coloſſ. 2. 3. Nos autem hîc potiſſimum Chriſti myſteria, ut, quomodo per illum æternam illam ſapientiam & virtutem Dei, omnia facta ſint & fiant, *donec veniat finis; cum tradiderit regnum Patri, evacuaverítque omnem poteſtatem & virtutem.* 1. Cor. 15. 24. intelligant, ejuſque ſe ſpiritu regi patiantur homines, explicamus; quidni cum Chriſto veram & ſalutarem omnium notitiam nos tradere gloriemur? Nobis certè Chriſtianis non ullis aliis convenit Panſophiam profiteri:

Appellationis Panſophiæ apologia.

cum

cum extra Christianismum nulla sit, nec esse possit. Quod jam olim asseveravit *Augustinus*, (lib. 3. contra Acad. cap. 19.) *solùm Christianismum veram esse Philosophiam demonstrans.* Et verè: Cùm enim extra Ecclesiam divina revelatio non detur, nec sine hac humanus sensus extra vitam præsentem penetret. Vita verò hæc tam arctis stringatur limitibus, ut nascentes moriamur, finisque ab origine pendeat: quid insigne esse potest solis sensibus, & aliquantulum suprà sensus assurgente, ratione collectâ sapientiâ? quæ ad paucos dies pictis quibusdam deliciis pascat; pòst inanes dimittat? Ille proinde sapit, qui ad æternitatem sapit. Sed ut simul tamen hoc, quod antecedit, præsentem nempe vitam quam sapientissimè transmittere concondiscat. Hinc optimè Vir Illuminatissimus: *Soli Christiani sciunt, quia ex Deo; reliqui nugantur, quia ex se.* Addo Pansophiam veram, veram esse ad sanctam ignorantiam viam, ut quæ sola nos docere potest, quàm nihil nisi umbra sit omnis scientia nostra, si conferatur cum æternæ illius quæ in Deo est, sapientiæ fulgore. Pansophiam ergo, seu universalem sapientiam ad tale studium, quale suademus & tentamus, appellandam contendimus, triplici respectu. Primò rerum ipsarum, quarum frustillationem disuademus, humaníque ingenii, ad universa subigenda explicandas vires docemus. Secundò scientiarum respectu, quas commendamus, non ut diversas, sed ut scientiam unam ambitu suo omnia complectentem. Tertiò respectu eorum, quorum usibus paratur: nempe universorum, qui Christo dederunt nomen: ut nempe triplex etiam opellæ hujus sperari queat fructus: pro eruditis; pro juventute in scholis; pro omni Christiana plebe.

Quia tamen non Pansophiam, sed Pansophiæ januam scribere suscepimus, non omnia omninò persequimur, (quod infinitæ esset operæ, & longè supra unius hominis vires) omnium tantummodò cardines & bases. Et quia traduntur à Theologo, cujus summus scopus est, & esse debet, hominibus per omnia visibilia & externa ad invisibilia & æterna penetrandi monstrare viam; quis jure culpabit, si quædam ad scopum hunc minus facientia, minus accuratè egerim? Qualis est tota propemodum jure-consultorum scientia, litigiis de rebus terrenis, transitoriisque, id est, tricis, quisquiliisque occupata. Quam ad sublimiorem sapientiam non pertinere ipsimet agnoscere videntur. Sapientissimus enim nostri ævi Jure-consultus *Besoldus* (sub finem sui de disciplinarum omnium complexu discursûs) scribit: *Au-*

sim

sim definire Polymatheiam compositam ex facultatibus superioribus, & sapientiæ quadam sublimiori: plurima ex Theologia, multa ex Medicina, & Juris-prudentia pauca habere.

Non igitur excuso, quod ejusmodi Polymatheiæ, aut verius Pammatheiæ, limites ego homo Theologus designare tentem, gloriabor potius, à Domino meo, eam mihi obtingere gratiam, ut illustrandæ misericordiæ ejus, quale qua'- adhibear organum. Evangelium quod commisit Jesus Christus sacro-sanctum mihi est, & vitâ ipsâ chariùs: nec aliud, vel cupio, vel laboro, nisi ut fidus reperiar mysteriorum ejus dispensator. Sed quia *Petro* Dominum dixisse, non solùm *Pasce oves meas*, sed etiam *pasce agnellos meos*, *Joh.* 21. 15. scio; persuasissimum mihi est incumbere id Theologis, ut de reducendis tam his quàm illis *ad pascua uberrima in montibus* Israel, *ubi requiescant in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascantur. Ezech.* 34. 13. seriò sint soliciti: præsertim post dissipationem, si quando per bestias agri acciderit, gregis Dei, ut recolligantur quàm citissimè, oves & agni Dei. Benedicam igitur cum Propheta Dominum, qui mihi vellicat aurem, ut sim, tanquam qui attendit, & discit. *Cur à Theologis hæc talia tractentur.*

Nec excusabo styli ruditatem. Titillare enim aures, nec potui, nec volui. Habet talium mundus supra quàm opus: ad puram & simplicem sapientiam formari mentes magis è re erit: quod procedet faciliùs, si nudè res proferantur sine verborum lenociniis & incrustamentis. Nihil ergo laboro, nisi ut sensum exprimam, eam jure merito à bonorum & doctorum virorum prudentia, spem cum *Plinio* hauriens, fore ut juvandi utilitatem antehabeant placendi gratiæ, rerúmque momento sè condensatarum compendium, præferant styli dispendio. *Styli ruditas.*

Hoc potiùs oro & obtestor, ne quis præcipiti judicio in nos involet, condemnaturus, priusquam cognoscat. Quod non frustra metuo: Scio enim, quàm facilè atque adeò impotenter quidam magnis antiquorum nominibus fascinati, quicquid novũ offertur, tanquam merè phantasticum abjiciunt, audire etiam & videre dedignati. Sed tales *Salomonici* illius memores esse decebat: *Qui respondet priùs quàm audit, stultum se esse demonstrat & confusione dignum. Prov.* 18. 13. Non id peto, ut mihi quisquam gratificaturus assensum præbeat, in re minùs comperta; sed ut videat, num quod offertur, inferat lucem claram rebus, & infallibiles virtutis normas, quemadmodum promit- *Postulatum Autoris.* 1. *Ut hæc sine præjudicio legantur.*

tit. Ego quidem ita esse, rerum testimoniis persuasissimus sum, sed tamen, quia mortalium cogitationes sunt timidæ, & providentiæ nostræ incertæ, *Sap.* 9. 14. lubens ad examen omnes invito, quos Deus ingenio vivido judicióq; acri instruxit, ut in rerum universitatem, brevitatem, veritatem, inquirere possint. Quos & rogatos volo, primùm, ut opinionum præconceptarum perspicillis sepositis liberâ mente, luminéque spectatum veniant universi hoc Theatriolum: non secundùm priùs audita judicaturi de rebus, sed secundùm res ipsas, prout eas videndas & palpandas offerimus. Hoc enim nisi observabunt, facient fucum non rebus, sed sibi: quemadmodum qui per coloratum vitrum speculatur, non res colorat & fallit, sed visum: Cavendum itaque ne quis sibi ipsi obstet, suis potiùs opinionibus, quàm rerum veritati attendendo. Ego cordatis omnibus majori voluptati fore spero: si privilegio, quo pariter instructi sumus omnes, freti, res liberè sine arbitris speculemur, discentibúsque, non de rebus ipsis opiniones, sed res ipsas videndas, contrectandas, subigendas, & possidendas offeramus. Nec suspicetur quisquam, nos aliorum amovere placita, ut nostris fiat locus. Absit à nobis vanitas illa. Nihil aliud agimus, agemúsque, nisi quod è Codice Dei, Naturæ, & Scripturæ, in tabulam nostram transcribemus, res hujus & futuri seculi, simpliciter, prout obvenient. Si non satis aptè, culpa erit, non frans. Nimis nos tenues ad hoc sumus, ut nobis facere quæramus Discipulos; satis animosi, ut naturæ, ut Deo. Eo prorsus fine novam hanc instituimus universi Anatomiam, uti ab humanis libris ad magnum librum deducantur, quicunque rerum, non opiniones, sed veritatem quærunt. Non quod omnem respuamus authoritatem, sed cum eam in libertatis judicii præjudicium damnosè adhiberi sciamus, tantisper dum res ipsæ penetrantur, eam suspendi æquum judicamus. In primo quidem & secundo Pansophiæ nostræ libro aliquid è Philosophis citamus ad stabilienda Pansophiæ fundamenta, non tamen in se, sed in eorum animis, qui opinionibus præoccupati, opinionibus exuendi sunt, illis etiam ipsis suaforibus, quibus hactenus usi sunt, Ducibus. Rarissimè pòst, & non nisi in materia gravi, alios, qui eandem veritatem jampridem notârunt, citamus: non tamen ut judices, sed uti testes, è quorum calculo pateat, necessariò evenire, ut omnium hominum rationabiliter cogitata, cum iis quæ è veritatis fundamento eruuntur, coincidant.

Secundò,

Secundò, ut de his noſtris, judicium inſtitui queat ſolidè, opus erit omnia priùs cognoſci à capite ad calcem. Niſi enim quis ex quo fundamento omnia ſurgant, & quomodo cohæreant, intellexerit, fruſtra de ſingulis hinc inde inſpectis judicare præſumet, quia interruptus rerum gradus facilibus etiam difficultatem facilè adfert. Nemo eſt, qui altiſſimam turrim non poſſit aſcendere & deſcendere, ſi per gradus ſcandat: ſed amoveantur aliquot gradus, ilicò aut non poterit progredi, aut præcipitium inveniet. Pictori effigiem pingere inſtituenti, nemo tam temerarius eſt, qui lineas, quamvis forſan primo adſpectu non placeant, turbare præſumat. Expectat enim dum imago abſolvatur, demúmque, an archetypo reſpondeat, judicat. Et de Comædia judicare non licet ex unâ Scenâ, ex uno Actu, nedum ex una ſententia, quia interveniunt, quæ admodum perplexa videntur & abſurda. Cataſtrophe tandem oſtendit artem. *2. Ut legant continuè, non carptim.*

Tandem rogo ut eruditi lectores, intentionis meæ memores, ſive rectè ſint expedita, quæ propoſui, ſive ſecus, fine me excidere non patiantur; nempe ut hæc profectui ſeculi ſerviant. Aut enim ego nihil intelligo, aut revera, quæ offero, talia ſunt, quæ multorum oculos aperire poſſunt, ad meliùs conſulendum literarum ſtudiis, atque per id Scholis, Eccleſiis, Politiis, totíque mortalium generi: qui primus erit opuſculi hujus mei uſus ad eruditos ſpectans: ut hac novâ univerſæ, veræ, & ſolidæ eruditionis delineatione excitati, perfectius aliquid, quàm hactenus in re literaria viſum eſt, meditandi animos ſumant. Scopum certè, ad quem unicè collimare debent omnium mortalium conatus, (niſi æternum evaneſcere volunt,) rectè fiximus. Media ad ſcopum illum certò ducentia ordine claro diſpoſuimus: Mediiſq; illis utendis, modum infallibilem deteximus: omnium denique illorum, quomodo in unam artium artem coëant, per omnia ſcibilia, en ſpecimen damus! Ubi tamen ſi quid imperfectionis hinc & hinc ſe prodit, ſive quòd poſitas metas non ſatis attigerimus, ſive quòd intra præſcriptos cancellos non ſatis accuratè proceſſerimus, id equidem operoſam excuſationem poſtulare non puto: quia diffuſiſſimam rerum multitudinem, quæ unius hominis diligentiam facilè fatigat, & ſubtiliſſimam rerum varietatem, quæ unius intellectûs acumen facilè effugit, apud prudentes rerum æſtimatores facilè mihi veniam impetraturam ſpero. Præſertim cum nondum tale aliquid viſum ſit, quod unius hominis ingenio & inventum, & ad plenam *3. Ut ſuppleant defectus noſtros quicunque poſſunt.*

nam perfectionem perductum sit. Eccur igitur vel ego homullulus id mihi soli sumam, quod omnibus negatum esse video? vel à me uno exigatur, quod à nemine unquam requisitum fuit? Sufficit unius hominis vel diligentiæ, vel laudi, (siqua tamen hîc admittenda est, ubi solius Dei gloria agnoscenda quæritur,) dare initium rei, quæ in fastigium surgere possit. Ut autem surgat aliorum jam industriæ committendum erit, quorum spiritum volet suscitare Dominus, ut olim ad structuram materialis illius Templi, in sancta Civitate sua *Hierusalem.* Quos ut excitaret Deus, expostulatorio sermone eos alloqui Prophetam jussit. *Dicit populus iste: Nondum venit tempus ædificandæ Domûs Domini: Nunquid verò vobis tempus est, ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et nunc hæc dicit Dominus Exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras: seminastis multum, & intulistis parum: comedistis & non estis saturati: bibistis & non estis inebriati: operuistis vos & non estis calefacti: & qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Hæc dicit Dominus exercituum. Ponite jam corda vestra super vias vestras. Hag.* 1. Audite hæc, ô vos quoque in sancto Christiano populo literarum & sapientiæ Antistites! quorum plerique revera similia agitis & patimini. Non est tempus, dicunt multi, captandæ hîc altioris alicujus sapientiæ: sequenti vitæ illa servatur. Talibus cogitationibus permulti sibi ipsi blandientes, frustillatâ illa & obscurâ rerum cognitione, aliísque suis privatis deliciis acquiescunt. At quid inde lucri? Seminatis multum, inquit vox Dei, (in excolendis nempe ingeniis multum operæ ponitis) parum tamen in horrea vestra infertis. Comeditis, imò voratis libros, & non satiamini. Bibitis è quovis obvio rivo, & tamen non inebriamini: operitis vos omnes operimento, authoritatum pallia undecunque conquirentes, nec tamen veritatis luce satis incalescitis unquam. O igitur apponite jam tandem corda vestra super vias vestras, & ut sapientiæ habitaturæ nobiscum splendidius Templum, quantovis labore & sumptu extruatur, animos sumite, sapientiæ, inquam, ut arte divina ad Archetypi formam, eleganter concinnemus Theatrum: à quò, ut in divinis convenit, omnia inutilia, vana & confusa absint: nihil autem utilis, veri, jucundi desideretur: quo à frivolo transitoriarum rerum studio avocati homines, ad ipsos veri boníque fontes invitentur, & à consuetis vanitatum fumis ad solidorum bonorum possessionem deducantur.

xhortatio eru-
itorii ad Pan-
ipsi e serium
udium.

Quod

Quod fiet, si talis hæc Sapientiæ Janua, in Christianis scholis juventuti Christianæ aperiatur, pretiosissimique Sapientiæ Thesauri eis commonstrentur. Atque hîc erit alter usus opellæ nostræ, pro juventutis informatione, isque longè saluberrimus. Nam quemadmoddm *nova vino, novi utres*, (monente Christo *Matth.* 9. 17.) convenientissimi sunt, ita puerorum *Ingenia*, ut nova & pura vasa vanis vanæ scientiæ conceptibus nondum oppleta, novis hisce purioribus rerum conceptibus hauriendis aptissima: ut non opinabilem & superficiariam aut streperam, sed realem, fundamentalem, solidâmque haurire assuescant sapientiam: Sapientiam dico, non quæ ad inanem ostentandi ingenii pompam, neque ad concertaminum palæstram comparata sit: sed ad acquirendum solidum de rebus judicium: & multiplicanda novis inventis humano generi commoda sua: & denique ad consequendum indubitanter ultimum vitæ finem, beatitudinem æternam serviat.

Opusculum hoc ad suam dedu ctum perfectionem in primis servire potest juventuti.

Sed & hoc intendimus tertiò, ut exstructum ejusmodi sapientiæ Dei Amphitheatriolum commune fiat generi humano: invitando scilicet & intromittendo totam Christianam plebem, cujuscunque sit ordinis, ætatis, sexûs, linguæ, ad spectandum & contemplandum mirabiles illos ludos, quos in omnium conspectu semper & ubique cedit adoranda sapientia Dei. Omnes enim, qui homines nati sunt, ad eundem gloriæ Dei, beatitudinisque suæ finem dirigendi sunt, nec excludendus quisquam, non vir, non fœmina: non puer, non senex: non nobilis, non plebeius: non opifex, non rusticus, &c. Omnes enim pariter progenies Dei sumus, *Act.* 17. 28. omnibus pariter in mundi theatrum immissis, dictum est: *Venite videte opera Domini*, Psal. 46. 9. omnibus denique miserabile hoc ævum molestiis, & spiritûs afflictione, (uti *Salomon* testatur) transigendum, ut omnes omninò vanitatum antidoto tædiorúmque levamento egeant, quæ non aliunde quàm à sapientiæ veræ auxiliis haberi possunt. Optamus igitur & obtestamur sapientiæ studia non ampliùs Latinis solùm literis tradi, ut scholis incarcerata detineantur, quemadmodum hactenus summo vulgi vulgariúmque linguarum contemptu, & injuriâ factum est: sed ut cuique genti, suomet sermone omnia tradantur, eoque præbeatur ansa omnibus, qui homines sunt, liberalibus hisce se occupandi, potius quàm curis hujus vitæ, aut ambitionibus, aut compotationibus, aut vanitatibus cæteris, uti constanter fit, sese fatigent, vitâmque

Sed & toti Christianæ plebi insigniter.

ſimul & animum miſerè perdant. Fieret ſic etiam, ut cum Scientiis & Artibus linguæ ipſæ perpoliantur eleganter. Quare nos etiam hæc noſtra Latinè & vernaculè luci exponere, ſi Deus annuerit, conſtituimus. Nemo enim accendit lucernam, & recondit ſub modio; ſed ponit ſuper candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo ſunt, inquit Chriſtus, *Matth.* 5. 25. Theſaurus enim occultus, & Sapientia abſcondita cui uſui ſunt? *Eccl.* 41. 18. Dent igitur operam quicunque in ſapientiæ ſtudiis operam ponunt, ut hac etiam parte referant ſapientiæ fulgorem: quæ dicit: *Videte, quod non ſoli mihi laborave-rim, ſed omnibus exquirentibus veritatem. Eccl.* 24. 39.

Tituli Ratio.

Atque eo fine inſcriptionem à priore opella noſtra nonnihil immutavimus, pro *JANUA PORTAM* ſubſtituentes. Linguæ enim Latinæ Januam appellari ſatis fuit: hîc appellatio *PORTÆ*, magis ad ſcopum facere viſa eſt. Per Januam enim ingrediuntur ſinguli; per portam integræ catervæ. Janua poſt ingreſſum ſingulorum claudi ſolet: Portæ, in civitate quieta, patentes ſunt. Eodem modo linguæ Latinæ ſtudium, quòd priùs reſerare ſtudium fuit, peculiare eſt quibuſdam: Sapientiæ deſiderium generi humano commune. Illâc ingrediuntur, qui volunt, aut quibus opus: hîc debent omnes qui homines nati ſunt, ut jam oſtendimus. Porta igitur patens eſto, quæ ad ſapientiam ducit. Da ô Deus, ut ſub cœlo jam imaginem ejus videamus, quod de cæleſti tua *Hieroſolyma* revelâſti, fore, ut pateant portæ ejus interdiu, & non ampliùs nox ſit!

Apoc. 21. v. 25. *Amen.*

* * *

FINIS.